

1949 שנה לחורבן בית המקדש השני

ואפני חטאינו אפינו אכזנו

נל' המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה

קיבוץ מגדל עוז

סדר הקינות

1. הקדמה ~ מפני מה חרבו בתי המקדש? _____ 4
2. מידי שנה קינה _____ 5
3. איכה ישבה חבצלת השרון _____ 7
4. איכה תפארתנו מראשינו השלכת _____ 9
5. אם תאכלנה נשים פרים _____ 11
6. ארזי הלבנון _____ 15
7. איך תנחמוני הבל _____ 18
8. אבל אעורר _____ 21
9. לזכור ולתקן _____ 23
10. ציון קחי כל צרי _____ 25
11. סיום ~ אדרבא _____ 27

הקדמה ~ מפני מה חרבו בתי המקדש?

1. תלמוד בבלי מסכת יומא דף ט עמוד ב

מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו: עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים... אבל מקדש שני, שהיו עוסקים בתורה ובמצוות וגמילות חסדים מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם. ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות: עבודה זרה, גלוי עריות, ושפיכות דמים.

2. שבת דף קיט עמוד ב

- א. אמר אבוי: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחללו בה את השבת
- ב. אמר רבי אבהו: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו קריאת שמע שחרית וערבית...
- ג. אמר רב המנונא: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן...
- ד. אמר עולא: לא חרבה ירושלים אלא מפני שלא היה להם בושת פנים זה מזה...
- ה. אמר רבי יצחק: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שהושוו קטן וגדול...
- ו. אמר רב עמרם בריה דרבי שמעון בר אבא אמר רבי שמעון בר אבא אמר רבי חנינא: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה...
- ז. א"ר יהודה: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו בה תלמידי חכמים...
- ח. ואמר רבא: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה...

3. על מה חרב הבית? הרבנית עו"ד פנינה נויבירט

הבית השני לא היה גדול כראשון. בבית זה לא שרתה שכינה, ומעלת הפרט הצטמצמה למדי. בית שני הושתת על אדני האומה, לכידותו של עם ישראל, וערבותו ההדדית, ובלשון המהר"ל:

אבל מעלת מקדש שני היה מחמת ישראל עצמם. ודבר זה ברור, כי ישראל הם מתאחדים על ידי בית המקדש שהיה להם; כהן אחד, מזבח אחד, ונאסרו הבמות, שלא היה פירוד וחלוק בישראל... לכך בית המקדש על ידו הם אומה אחת שלימה.

משכך, חורבנו של הבית השני הוא חורבן האומה, המגולם בשנאת חנם: "ומפני כך נחרב הבית בשביל שנאת חנם, שנחלק לבבם, והיו מחולקים, ולא היו ראויים למקדש אשר הוא התאחדות ישראל. ופירוש פשוט הוא".

בנוסף, מסביר המהר"ל, כי בית המקדש הראשון היה מושתת על אדני זכויות כל אחד משלושת האבות – אברהם יצחק ויעקב. לכן כל אחד משלושת הגורמים לחורבן הבית הראשון חותר תחת מעלת האבות:

כי מקדש ראשון היה להם בזכות ג' אבות הקדושים, אשר מדריגתם בוודאי יותר עליונה מן ישראל. וידוע כי אברהם זכותו ומעלתו - פרישותו מן הערוה... יצחק זכותו ההרחקה מעבודה זרה... יעקב נגד שפיכות דמים, ודבר זה ידוע גם כן, כי יעקב הוא החיים, שהרי יעקב אבינו לא מת...

בבית שני תמה זכות אבות (כמבואר במדרש, שבת נ"ה.), ועל כן מקדש זה הושתת על אדני עם ישראל – זכות האומה הישראלית היא שעמדה לנו בבניינו של הבניין השני. ממילא הגורם לחורבן הבית השני הינו גורם החותר תחת כוח עם ישראל ולכידותו:

ולכך היה מקדש שני נגד ישראל בעצמם. ולפיכך שנאת חנם מבטל כח כנסת ישראל, שנקרא "כנסת ישראל" על שם חבור ואחדות ישראל. וזה אמרם כי מקדש שני חרב על ידי שנאת חנם בלבד.

1. תענית דף כט עמוד א

וכתיב "ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא." אמר רבה אמר רבי יוחנן: אותה לילה ליל תשעה באב היה. אמר להם הקדוש ברוך הוא: אתם בכיתם בכיה של חנם - ואני קובע לכם בכיה לדורות.

2. דף על הדף תענית דף כט עמוד א

בבן יהוידע בסוטה (ל"ה ע"א) רמז: בכיה של חנם. דחנם בגי' חץ. וחץ קאי על לשון הרע כדכתיב (ירמיה ט, ז): חץ שחוט לשונם וגו', ומרמז על כך שהבכיה אז (ולדורות) נבעה מחטא לה"ר והדברים נוראים.

3. שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנה סעיף א

נוהגים שלא להניח תפילין בתשעה באב שחרית ולא טלית, אלא לובשים טלית קטן תחת בגדיו בלא ברכה; ובמנחה מניחים ציצית ותפילין, ומברכים עליהם.

4. עטרת צבי אורח חיים סימן תקנה (רבי צבי ב"ר יוסף אליהו כ"ץ, תלמיד הב"ח)

א] שלא להניח תפילין. כמו ביום ראשון של אבל, הואיל דאין יום מר יותר ממנו יום קביעות בכיה לדורות, וגם לפי שאיתא באיכה רבתי [ב, ה] השליך משמים ארץ תפארת ישראל ותרגם יונתן זה טלית ותפילין:

5. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת יומא פרק א דף ה עמוד א

אמרו כל דור שאינו נבנה בימיו מעלין עליו כאילו הוא החרבו

6. הרב אליעזר כהן, הר המוריה בדרש ובאגדה, ירחון מקבציאל

ועפ"י הקדמה זו יבואר מה שאחז"ל כל דור שלא נברא בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו, דעיקר ביהמ"ק הוא תיקון מעשה האדם, נמצא כשאדם אינו מתקן את מעשיו הוא מחריב את הרוחניות שלו ממילא גם ביהמ"ק אינו יכול לעמוד והוי כאילו החרבו.

7. עדן, אתר בית התפוצות

עיר נמל בדרום חצי האי ערב, תימן, בעבר בירת הרפובליקה של תימן הדרומית. הידיעות על יהודי עדן לפני המאה העשירית אינן ברורות, ייתכן שהיו שם יהודים כבר בתקופת הממלכות היהודיות בחמיר במאות השנייה והשלישית לפני-הספירה. המסורת המקובלת בקרב יהודי עדן היא, שהגיעו עם חורבן בית ראשון. תעודות "הגניזה הקהירית" מעידות על קהילה יהודית בעדן במאה העשירית, שהיו לה קשרים עם יהודי ארץ ישראל, מצרים ובבל. במאה ה-12 עם כיבושי הסלג'וקים הגיעה הקהילה לפריחה כלכלית, חברתית ותרבותית. היהודים שלטו אז בסחר עם הודו, וסוחרים יהודים ממצרים מהודו ומציילון התיישבו בעדן. בשנת 1198, בתקופת שלטון תימן, הוטלה גזירת שמד על היהודים. אך ב-1202 נרצח המושל התימני, והיהודים שבו לדתם. במאה ה-13 חלה הרעה כלכלית שנמשכה עד הכיבוש העות'מאני ב-1538. במאה ה-16 שגשגה הקהילה ומספר המשפחות היהודיות היה כ-3,000.

מ-1498, גלוי דרך הים להודו, ירדה חשיבותה הכלכלית של עדן והקהילה היהודית הדלדלה. בשנת 1635 כבשו סולטאני לחגי את האזור מידי התורכים. מצב היהודים הורע, ונערכו פרעות.

ב-1835 מסר נוסע בריטי שהיהודים מתגוררים בבקתות ויש להם בית כנסת אחד ושני בתי ספר (תלמוד תורה). עם הכיבוש הבריטי (1839) מנו יהודי עדן 250 נפש, ומאז גדלה הקהילה בשל הגירה לעיר מרחבי תימן. מרבית יהודי אל-מוח'א עברו לעדן. בשנת 1850 נעשתה עדן לנמל חופשי, מספר היהודים עלה ל-568, ונפתחו בפניהם משרות בממשלה. ב-1860 מנתה הקהילה כ-5

מדי שנה קינה / לא ידוע

1,500 נפש. נכללו כ- 300 יהודים מעדת "בני ישראל" בהודו שבאו עם הצבא הבריטי, בתפקידים צבאיים ומינהליים, והביאו עמם את משפחותיהם. ב- 1872 היו 1,300 יהודים בעדן, ובאותה השנה תקפו מוסלמים את הרובע היהודי.

במאי 1932 פרעו מוסלמים ברובע היהודי, שדדו חנויות ופצעו 55 יהודים. השלטונות הבריטים מנעו הגירת פליטים יהודים מתימן ודרשו מהאמאם של תימן למנוע הגירת יהודים. ב- 1943 הוציא האמאם צו המונע הגירה.

מאז מאורעות 1936 בארץ-ישראל היו גילויי איבה והסתה תכופים. בעקבות החלטת האו"ם על חלוקת ארץ-ישראל (נובמבר 1947) גברו ההתפרעויות. בקהילה היו אז כ- 8,000 יהודים. 82 יהודים נהרגו, 76 נפצעו ו- 170 חנויות נבזזו. שני בתי הספר נשרפו. שופט-חוקר קבע תשלום פיצוי חלקי, אך השלטונות התחמקו מתשלום פיצויים והציעו לקהילה להתכחש לציונות כדי להביא לרגיעה.

בשנת 1946 היו בעדן 7,273 יהודים וב- 1952 נותרו רק כ- 1,000. רובם בעלי עסקים ובעלי רכוש. באמצע שנות החמישים נותרו 831 נפש. במועצת המחוקקים ובמועצת העירייה לא נכללו עוד נציגים יהודים.

פעולות איבה נגד יהודים היו שוב ב- 1953. ב- 1958, כשהוכרז האיחוד של מצרים, סוריה ותימן, שוב ניסו לפרוע ביהודים. ב- 1965 מנתה הקהילה כ- 450 נפש. 150 היהודים האחרונים עזבו ביוני 1967, לאחר מלחמת ששת הימים, הם נאלצו להשאיר את רכושם. הבריטים עזבו את עדן בנובמבר 1967.

...

לאחר הכיבוש הבריטי השתקעו יהודים ספרדים מהודו, ממצרים, מעיראק ומתורכיה וטבעו את חותמם על צביונה המיוחד של הקהילה. בלטו משפחת ר' משה חנוך הלוי, שמוצאה מאזמיר (תורכיה) ומשפחת מיסה. לאחר הכיבוש הבריטי מנחם מיסה בנין היה הנשיא הראשון (נפטר ב- 1864). בנוסף לנשיא היה בקהילה בית דין. אב בית הדין שלט בתרומות ובקופת הצדקה. בין הדיינים היו הרב ישועה (נפטר ב- 1855), מארי יצחק כהן, מנחם בנין (נפטר ב- 1888). בין הרבנים נודע ר' יצחק הכהן (נפטר ב- 1931).

...

ביוני 1947 נמצאו בשטח עדן כ- 3,850 פליטים יהודים מתימן. לאחר העלייה הגדולה לישראל (1948-1952) המשיכה הקהילה לקיים קשרים עם מוסדות יהודיים בעיקר בלונדון. בשנת 1952 נפתח מחדש בית הספר "סוכת שלום" שנשרף, ונפתחו כיתות מעורבות. בית הספר פעל עד לצאת אחרוני היהודים את עדן, בשנת 1967.

מְדִי שָׁנָה קִינָה, בְּלִיל זֶה מְזַמְּנָה,
כִּי קָרְיָה נֶאֱמָנָה, בּוֹ הָיְתָה בְּאֶלְמָנָה.
בּוֹ אֶבְכָּה וְאֶהְיָמָה, וּבּוֹ פָּנִי אֶרְעִימָה,
נִהְי נִהְיָה אֶרְיָמָה, מִיָּמִים יָמִימָה.
בְּלִיל זֶה מִכָּל לֵילוֹת, קִינָה בְּכָל מְקַהְלוֹת,
וּבּוֹ שָׁתוּ בּוֹס תַּרְעֵלוֹת, דְּרָכֵי צִיּוֹן אֲבִילוֹת.
לֵיל צוֹר פָּקַד קֶצְפוֹ, וְשָׁלַח בִּי אֵשׁ רֶשֶׁפוֹ,
וְהוֹשַׁת שְׁבָרִי לְסָפוֹא, יַחֲשֹׁכּוּ בּוֹכָבֵי נֶשֶׁפוֹ.
אֲנִי הַגָּבֵר אוֹמֵל, לְרֹאוֹת יְגוֹן וְעֵמֶל,
בְּלִיל זֶה רִשְׁעֵי גָמֵל, בִּלְע ה' וְלֹא חָמֵל.
לֵיל בּוֹ אִירַע נוֹפֵל, לְמַגְדֵּל בָּחַן וְעֵפֵל,
וְשׁוּעֵי יִשְׁבּוּ בְּשֹׁפֵל, יִקְחֵהוּ אֵפֵל.

איכה יְשֻׁבָה חֲבַצְלֶת הַשָּׁרוֹן / רבי אלעזר הקליר

1. תענית דף כז עמוד א

אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: משה תיקן להם לישראל שמונה משמרות. ארבעה מאלעזר וארבעה מאיתמר. בא שמואל והעמידן על שש עשרה, בא דוד והעמידן על עשרים וארבעה

2. דברי הימים א פרק כד, ג-יח

וַיַּחְלֶקְם דָּוִד וַצְדוֹק מִן בְּנֵי אֶלְעָזָר וְאַחִימֶלֶךְ מִן בְּנֵי אֵיתָמָר לַקֹּדֶשׁ בַּעֲבֹדָתָם: ... וַיַּחְלֶקְיוּ בְּגוּרָלוֹת אֱלֹהִים עִם אֱלֹהֵי כֹהֲנֵי שָׁרֵי קֹדֶשׁ וְשָׁרֵי הָאֱלֹהִים מִבְּנֵי אֶלְעָזָר וּבְבְנֵי אֵיתָמָר: וַיִּכְתְּבֵם שְׁמֵעִיָּה בֶן נְתַנְאֵל הַסּוֹפֵר מִן הַלְוִי לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וַצְדוֹק הַכֹּהֵן וְאַחִימֶלֶךְ בֶּן אֲבִיתָר וְרָאשֵׁי הָאֲבֹת לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם בֵּית אָב אֶחָד אֶחָד לְאֶלְעָזָר וְאֶחָד אֶחָד לְאֵיתָמָר: וַיֵּצֵא הַגּוֹרֵל הָרִאשׁוֹן לַיהוֹיָרִיב לַיָּדָעִיָּה הַשָּׁנִי: לְחָרִם הַשְּׁלִישִׁי לְשַׁעְרִים הָרְבִיעִי: לְמַלְכִּיָּה הַחֲמִישִׁי לְמִיָּמִן הַשִּׁשִּׁי: לְהַקּוֹץ הַשְּׁבִיעִי לְאַבְיָה הַשְּׁמִינִי: לְיִשׁוּעַ הַתְּשַׁעִי לְשִׁכְנִיָּהוּ הָעָשְׂרִי: לְאֶלְיָשִׁיב עֲשָׂתִי עֶשֶׂר לְיָקִים שְׁנִים עֶשֶׂר: לְחַפָּה שְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר לְיִשְׁבָּאֵב אַרְבָּעָה עֶשֶׂר: לְבִלְגָּה חֲמִשָּׁה עֶשֶׂר לְאִמֶּר שֵׁשָׁה עֶשֶׂר: לְחִזְרִי שִׁבְעָה עֶשֶׂר לְהַפְצִץ שְׁמוֹנֶה עֶשֶׂר: לְפַתְחִיָּה תִשְׁעָה עֶשֶׂר לְיַחֲזַקְאֵל הָעָשְׂרִים: לְיָכִין אֶחָד וְעֶשְׂרִים לְגִמּוּל שְׁנִים וְעֶשְׂרִים: לְדָלְיָהוּ שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים לְמַעֲזִיָּהוּ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים:

3. תענית דף כט עמוד א

אמרו: כשחרב בית המקדש בראשונה אותו היום ערב תשעה באב היה ומוצאי שבת היה, ומוצאי שביעית היתה, ומשמרתה של יהויריב היתה, והלויים היו אומרים שירה ועומדין על דוכנם. ומה שירה היו אומרים - וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם. ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלהינו, עד שבאו נכרים וכבשום, וכן בשניה.

4. על הקינה, מאתר הפיוט והתפילה

כשחרב המקדש, חרב המקום הקדוש ביותר לעם ישראל, וגלתה שכינה. אף משמרות הכהונה שהיו מופקדים על העבודה במקדש גלו. קינה זו, הנאמרת ע"י קהילות אשכנז השונות בתפילת שחרית של תשעה באב, עוסקת בגלותם של הכהנים, בשל חטאי העם כולו, למקומות שונים בגליל. מוזכרים בה שמות המקומות הללו, שבהם התיישבו הכהנים לאחר שחרב המקדש. לפי חוקר הפיוט, דניאל גולדשמידט, בנויה הקינה הזאת על ברייתא עתיקה על משמרות הכהונה, שלא נשאר ממנה אלא שריד חלקי בתלמוד הירושלמי (תענית ד' ח' דף ס"ח ד).

הקינה בנויה על בסיס הפרק הראשון באיכה. הבתים פותחים במלים הפותחות את פסוקי פרק א' במגילת איכה. על כן, הפיוט בנוי בסדר אלפא-ביתי. בחתימת כל בית מופיע שם של משמר כהנים אחר.

4. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת תענית פרק ז

א"ר ברכיה יהויריב יה הריב עם בניו על שמרו וסרבו בו. ידעיה עמוק ציפורים ידע יה עצה עמוקה שבלבם והגלם לציפורין:

* * * * *

5. תענית דף כט עמוד א

תנו רבנן: משחרב הבית בראשונה נתקבצו כיתות כיתות של פרחי כהונה, ומפתחות ההיכל בידן, ועלו לגג ההיכל ואמרו לפניו: רבונו של עולם! הואיל ולא זכינו להיות גזברין נאמנים - יהיו מפתחות מסורות לך, וזרקום כלפי מעלה. ויצתה כעין פיסת יד וקיבלתן מהם, והם קפצו ונפלו לתוך האור.

6. דף על הדף תענית דף כט עמוד א

בספר פני מנחם לכ"ק אדמו"ר מגור זצ"ל פרשת דברים (תשנ"ד) כותב: "ביום טוב אומרים ואין אנחנו יכולים לעלות וליראות ולהשתחות לפניך וכו' מפני היד שנשתלחה במקדשך". מה הכוונה מפני היד? יש מפרשים (ר"י עמדין) שהכוונה למה דאיתא

איכה יִשְׁבֶּה חֲבַצְלֵת הַשָּׁרוֹן / רבי אלעזר הקליר

שבעת החורבן השליך גבריאֵל גחלי אש על בית המקדש ובלי זה לא היה יכול להישרף. ויש מפרשים שהכוונה להא דכתיב ידו פרש צר. אך בפשטות הכוונה להא דאיתא בגמ' (תענית כט א) משחרב הבית וכו', נתקבצו כתות כתות של פרחי כהונה ומפתחות ההיכל בידן ועלו לגג ההיכל וכו' וזרקום כלפי מעלה ויצתה כעין פיסת יד וקיבלתן מהם, וזהו מפני היד, שהרי כשאין מפתחות אין קרבנות. וכדאיתא ששלמים ששחטן קודם פתיחת דלתות ההיכל פסולין (ראה שם יתר ד"ק).

7. מתוך הקינה

תבא תמריח וחשכי תזריח. וכדשא עצמותינו תפריח.

איכה יִשְׁבֶּה חֲבַצְלֵת הַשָּׁרוֹן. ודמם רוֹן מפי נושאי אָרוֹן. ונעו ממשמרותם כְּהֻנִּים בְּנֵי אֶהֱרֹן. כְּנִמְסֵר הַבַּיִת בְּמִסְרֵי מָרוֹן:
בְּכֹו תִבְכֶּה מִחֲמַשֶּׁת סָפָרִים. כְּנִהֲרֵג כֹּהֵן וְנִבְיָא בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים. וְעַל דְּמֹו נִשְׁחָטוּ פְּרָחִים כְּצִפְרִים. וְנָדּוּ כְּצִפְרִים. כְּהֻנֵּי צִפּוּרִים:
גִּלְתָּה מֵאַרְצָה כָּלָה מִקְשָׁטָה. בַּעֲזֹן מַעֲשָׂרוֹת וּשְׁמִטָּה. וּבְאַרְבַּעַת שְׁפָטִים הַשְּׁפָטָה. וּמַעֲדִיָּה הַפְּשָׁטָה. מִשְׁמֶרֶת מִפְּשָׁטָה:
דְּרָכֵי הַיָּכָל דָּמְמוּ כִּנְפָרִץ כְּתִילוֹ. וְהַמַּעִיל כִּנְקֵרַע פְּתִילוֹ. הוֹרֵד וְהַתֵּן וְהַשְּׁפֵל מִתִּילוֹ. וְנָע מִשְׁתִּילוֹ. כֹּהֵן עֵיטָה לוֹ:
הָיוּ אוֹיְבִים מְלַעֲיָבִים בְּלוֹחָמֵי לַחֵם. כִּבְטְלוּ הָלֹא פָּרַס לָרַעַב לַחֵם. וְהָרַעַב וְהַצָּמָאֵו מִמֵּם וּמִלַּחֵם. כִּבְטְלוּ שְׁתֵּי הַלַּחֵם. מִבַּיִת לַחֵם:
וַיֵּצֵא הָדָר אוֹם בְּכֶסֶף נִחְפָּת. וְתַמּוּרוֹ אֶפְרַעֲלָה רֹאשָׁה חֲפָת. וְנִרְוֹת נִכְבּוֹ וּמְנוּדָה נִכְפָּת. כִּפְשָׁעוּ בְּלַחֵם וּפַת. נִלְכְּדָה יוֹדֶפֶת:
זָכְרָה זְמַן אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע הַשִּׁיבֹו. וְעַתָּה עֲנוֹת אֲמֵן לֹא אָבוּ. לַעֲנָה וְרוֹשׁ שִׁבְעֻ וְרוּו. וְהִקְצֹו וְהִלְעֲבוּ. כְּהֻנֵּי עֵיִלְבוּ:
חֲטָא חֲטָאָה וְאִמְרָה לֹאֵלִיל "זֶה אֵל". וְהִלְעִיגָה וְתַעֲתֵּעָה בַּחוּזֵי אֵל. עֲבוּר בֶּן הַקְּנָאָה בְּמַרְגִּיזֵי אֵל. וַיֵּצֵא מִמַּעוֹן אֵל. כֶּפֶר עֲזִיָּאֵל:
טְמֵאָתָה הַחֲנִיפָה תִּבֵּל. וְנַעֲלָה רֵב הַחוּבֵל. וְעֲנֵן אֶבֶק רִגְלֵי כְּאֵבֵל. וְאֵין מִתְכַּרְבֵּל. בְּכֻהֵי אֶרְבֵּל:
יָדוּ פֶּרֶשׁ צֶר בְּבֵית זָבוּל. כִּי כָלִיָּה חֲיִבְתִּי כְּדוֹר הַמְּבוּל. כִּסְאוֹ הַשִּׁית לַחְבוּל וְנִבּוּל. וַיֵּצֵא בְּכָבֵל כָּבוּל. כֹּהֵן כָּבוּל:
כָּל עֲמָה קוֹנְנֹו קִינָה. כִּי הִכְעִיסוּ לֹאֵל קִנָּא. כְּגוֹי נָכָל אוֹתָם קִנָּא. וְנִדְּדָה מִקְנָה. מִשְׁמֶרֶת אֶלְקָנָה:
לֹא לְמָרוֹם עֵין צֶפֶת. וְכֶסֶף עַל חֶרֶשׁ חֲפָת. וּבַחֲזוֹק מוֹסֵר הָרַפָּת. וְנִהַרְס וְנִלְפָּת. כֹּהֵן צֶפֶת:
מִמָּרוֹם הַשְּׁמִיעַ נִלְאִיתִי טַעוֹן. וְהַכְּנִי בַּעֲרוֹן וּבִשְׁעָעוֹן. וּפְקַד עָלַי עוֹן נוֹב וּגְבָעוֹן. וְנָעָה מִמַּעוֹן. מִשְׁמֶרֶת בַּיִת כֹּהֵן מַעוֹן:
נִשְׁקַד עַל עוֹן וְנִכְאָב. כְּהוֹשִׁבְתִּי אֲנוּנָה מִבְּלִי אָב. וְדוּמְמַתִּי מִלְּצַפְצָף בְּמַנִּים וְעֵגֶב. וְנִשְׁאַה עָלַי קִינָה מִשְׁמֶרֶת יִשְׁבָּאָב:
סֵלָה אֲבִירִי מוֹרֵי הוֹרָה. וְלֹא נִזְכֵּר לִי עֲקֵדַת מוֹרָה. וּמִרְבַּ מֶרֶד וּמִרָה. הִצָּגָה עָרוֹם וְעָרִיָּה מִשְׁמֶרֶת מַעֲרִיָּה:
עַל גְּבִי חֶרֶשׁוֹ חוֹרָשִׁים וְהֶאֱרִיכוּ מַעֲנִית. וְהִרְיָקוּ עָלַי חֶרֶב וְחִנִּית. וְהִרְבִּיתִי צוּמוֹת וְתַעֲנִית. וּמִצוּרֹת תִּכְנִית יֵצֵאָה יוֹנִית:
פֶּרֶשָׁה וְאֵין יָד שׁוֹלַח. כִּי לֹא הָאֲמִינָה בְּהַשְׁכֵּם וּשְׁלֹוֹת. וְהַשְׁבָּתָה בְּרִית מְלַח. וְאֵין שְׁמֵן מִמֶּלֶח בְּרֹאשׁ מִמֶּלֶח:
צָדִיק הוּא יי כִּי פִיהוּ מֶרֶת. וְעָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוּד בַּהּ הָעֵרֶת. וְתַמּוּר עֲזִי וְזִמְרַת קִינִים עָלֶיהָ נִחְרַת. וּבִקְצוֹי אֶרֶץ נִזְרַת מִשְׁמֶרֶת נִצְרַת:
קִרְאָתִי לְצוּרִי וְקוֹלִי לֹא עָרַב. וְקוֹנְנָתִי בִּיעָר בְּעָרַב. וְכִבְּהָ נֵר הַדּוֹלֵק בְּמַעֲרַב. וְרִיחַ לֹא עָרַב מֵאֲכֵלָה עָרַב:
רָאָה כִּי הִסְעֵרְתִּי כְּאִנְיָה. בְּתַאֲנִיָּה וְאִנְיָה. וְקִהְלִי בְּצֵאֵן לְשִׁבְחַ מְנוּיָה. וְנָעָה מִחֲנוּיָה מִגְדֵּל נְוִיָּה:
שָׁמְעוּ כִּי יֵצֵאֲתִי בַשִּׁבְיָה. וְנִשְׁרָפָה דֵּת מָרוֹם שְׁבוּיָה. וְהוֹשִׁתִּי לְשִׁמָּה וְעָרְבוּבִיָּה. וּמִהֲסִתֵּר חֲבוּיָה נִדָּה בַּיִת חוּבִיָּה:
שָׁמְעוּ כִּי נִזְהַמְתִּי בְּצַחְנָה. וְסֵתֵם מִנִּי תַחְנָה. וְלֹא נָתַן לִי רַחֲמִים וְחִנּוּיָה. וּמִקְרִית חֲנָה נָעָה כֶּפֶר יוֹחֲנָה:
תִּבְאָ רַעַת שְׁמוֹנֵי הַדְּמִין. וְשָׁתוּ שְׁעָרֵי שׁוּמְמִין. וְהַשִּׁיב אַחֲזוֹר יְמִין. וּבַעֲזֹן צִלְמִין נָעָה גִּתְּזוֹן צִלְמִין:
תבא תמריח וחשכי תזריח. וכדשא עצמותינו תפריח.
ורח ניחוחנו בקדש תריח. ומשלחנך תאריח שולי חמת אריח:

איכה תפארתנו מראשינו השלכת / הרב אברהם רוזנפלד

1. ר"ל ארזי, "ב'קנינות' עם הגאון רי"ד סולוביצ'יק", שנה בשנה, תשמ"ב, עמ' 324-325

כשאני קורא את הקנינות על חורבן והרועי 'אשפריה' השמדת קהל 'ורמיזא' וזעקת שבר 'מגנצא' ההדורה, אני חושב על וורשה, ווילנא, וקובנה. תשעה באב הוא יום זכרון של כל חורבני ישראל, אין הכרח לייחד ימים מיוחדים לחורבן ואין צורך לחבר קנינות חדשות ופיוטים, שלא לדבר על תפלות. מי בימינו ירהיב בנפשו לחבר תפלות חדשות...

2. הניסיון לקביעת תענית לדורות לזכר השואה, אסף ידידיה, אתר יד ושם

הרב חזקיהו מישקובסקי - ראש ישיבת 'כפר חסידים' ואחד מחברי מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל, שהיה רבה של קירנקי שבליטא והצליח בשנת 1941 לברוח מן התופת ולהעלות לארץ ישראל, פנה בכסלו תש"ה לחבריו במועצה בהצעה מפורטת להכרזת שבעה ימי אבל לאומי וקביעת יום צום ואבל לדורות לזכר האסון הנורא ובמטרה:

לעורר את כל היישוב על כל זרמיו ושדרותיו ועמו את שרידי הגולה מעבר לים להשתתף באבל האומה על עם ה' ובית ישראל כי נפלו בחרב. לעורר רחמי אבינו שבשמיים, על שארית פליטת עמו, המפרפרת בין צפראני משחית עולם, ומוצאת יום יום להורג, שומר ישראל שמור שארית ישראל, ויאמר למשחית הרף!

בנוסח ההצעה הנוגע ליום צום ואבל קבוע לדורות, נכתב:

הכינוס מכריז על יום צום קבוע לדורות, אם ביום הצום של האבל [אחד משבעת ימי האבל הכלליים שהוצע להכריזם באותה שנה] או יום אחר, שבו נתרבתה הרעה. לצום זה יהי חומר ת"ב [תשעה באב] (רק אין ליל עמו), וזאת תהי' תקנה גדולה לדורות.

...

עם זאת, שאלת קביעת יום אבל מיוחד לא ירדה מן הפרק, ורבנים שונים נדרשו אליה ברבות הימים. בשנת 1950, נדרש הרב יעקב אביגדור מדרוהביץ, שהיגר לאחר המלחמה לארה"ב, לשאלה זו, שלדידו הייתה מתבקשת מאלוה. בניגוד לקודמיו, תשובתו ביקשה לרדת לשורשי הסוגיה:

והמביט בעין פקוחה, על נוסח תקנות האבל, שנכתבו אז בזמן גזירות ת"ח, הוא רואה, איך שהתחילו בדברים הללו: "בהיות כי נגעה בנו יד ד' בעוונותינו הרבים" וכו'... בתקנה אחרת נאמר... "מה ראוי לכל אשר יראת אלקים נגעה בלבו לתת על דעתו" וכו'. ומדוע לא נרצה להודות על האמת, שבזמננו אנו, אין דורנו מוכשר כלל להתחיל בדיבורים כגון אלה, ומלבד יחידי סגולה נטלה האמונה מן הדור, ולכן הוא מביט על כל המאורעות והזוועות, כאילו נבעו זו מזו בהכרח טראגי, פשוט כעל דרך הטבע, ואין על מה ואל מי לעזוק. ודא עקא [וזאת הצרה].

הגעו בעצמיכם, כמה קולמסין נשתברו, וכמה דיו נשפך בדבר תיקון יום אבל, על אבדן אותם השש מיליון מישראל, ועד היום עדיין לא נקבע יום אבל כזה. מדוע? פשוט: מפני שתיקון יום אבל, הוא בראש וראשונה, פועל יוצא ונובע ישר, מן ההכרה הפנימית, שאותם המאורעות והקורות שבאו עלינו, אינם יד המקרה וההזדמנות, אלא יד ד' הנטוי עלינו.

תשובתו של הרב אביגדור אינה הלכתית כל עיקר, ולדעתו יתכן שמבחינה פורמאלית ניתן לתקן יום אבל מעין זה. הבעיה שהוא מעלה הינה במישור התודעתי, שהוא לדידו תנאי הכרחי לכך שיום האבל יהיה משמעותי ולא 'ריק מכל תוכן ומהות'. לדעתו התודעה של רוב הציבור היהודי בתקופה המודרנית, שונה מהתודעה בתקופת גזרות ת"ח ות"ט למשל. האמונה הברורה, כי "מפני חטאנו גלינו מארצנו", שהייתה נחלת הציבור היהודי בימים עברו, היא שנתנה לימי האבל את משמעותם. אך בדור בו אמונה זו אינה נחלת הציבור, והוא רואה את המאורעות רק כהשתלשלות טבעית של ההתנהלות האנושית, אין כל תוחלת ביום אבל שכזה.

איכה תפארתנו מראשינו השלכת / הרב אברהם רוזנפלד

איכה תפארתנו מראשינו השלכת.

איכה פניך ממנו הסתרת.

איכה קצפת ולא חמלת:

בלב נשבר ונדכה ביום צום ועצרה.

באנו לפניך לספוד ולבכות בקינה וביללה.

בזכרנו את קדושי השואה תרצ"ט-תש"ה :

גאון יעקב אשר אהבת שברת.

גדעת רמי הקומה והגבהים השפלת.

גפננו לשמה ותאנתנו לקצפה שמת:

דבקו עצמינו לעורנו ובשרנו.

דכה דכית לארץ חיינו.

דלפה מתוגה ואנחה נפשנו:

הנאהבים והנעימים הישרים והתמימים.

הטענו בקרונות ככבשים ובקרים.

החם מחנק והפתחים חתומים:

ותיקים יושבים על הארץ דוממים.

ומה היתה חטאתם הם שואלים.

ולמה נגזר הדין בלי רחמים:

זכר תזכר את-צעקת הענוים.

זעקת היתומים הגלמודים והנעזבים.

זלזול חכמים ותלמידיהם האהובים:

חילים ראשי בית-אבות גבורים.

חללים ומדקרים נפלו מליונים.

חרפת ומשמה היתה לגוים :

טפחנו ורבינו, האכזר כולם והשמים.

טרף טרפו כזאבים לשפך דמם.

טבח שש-מאות רבוא מי זמם :

ירדו חיים שאולה בשמע-ישראל ובאני-מאמין.

יצאו נשמותיהם מעטרין בטלית ותפלין.

יבשו ויכלמו ויהיו כאין הרוצחין :

כלה שארנו ולבבנו על שבר חלקנו.

כלנו נושאים קינה באבדן חצי עמנו.

כי שקולה השואה כשרפת בית אלהינו :

לאושויון בוכנוולד, ברגן-בלזן, דאכו, מידנק, טרבלינקה.

לקחו והדחקו בחדרי-גז ונשרפו במוקדות הכבשנים בחרפה.

לחמו הקדושים הטהורים ונפלו כגבורים בגיטו ורשה :

מכל פנה זועקים דמיהם הקרושים.

מתי יבא קץ לפגעים האנושים.

מספד-מר וקינה שאו על הקדושים :

נאצו הנואצים את הברית ואת תורתנו.

נפלו עלינו מחורפיך ונבכה בצום נפשנו.

נפלה עטרת ראשנו, אוי נא לנחלתנו :

ספרי תורה לגזרים קרעו וטמאו בידיהם.

סרקו בשר שארינו, ועורם הפכו לקשוטיהם.

ספרו וחגרו שק, והילילו עליהם ועל-טפיהם :

עינינו זולגות דם דמעות.

על שרפת בתי כנסיות.

על הריסת ישיבות ובתי-מדרשות :

פרצו קהלותנו והרסו עדתנו.

פחד קראנו ורעדה אחזתנו.

פנינו כסתה כלמה בצרותינו:

ציה ערקו בחסר ובכפן.

צנועות בנפשן שלחו ידן.

צעקה בים-סוף נשמע קולן :

קרובים וידידים חביבים, חסידים וישרים.

קדושים וטהורים, כזהר הרקיע מזהירים.

קבלם והסתירם בסתר כנפיך לעולמים:

רחום, זכר ברחמיך את שרידי נחלתך.

רבון העולמים, הסר דאגה ותוגה מעמך.

רשעת הגוים ושונאי ישראל תעקר בזעמך:

שבויים הדרר, ופקח קוח לאסורינו.

שמן ששון תחת אבל תעטרנו.

שלום ושלוח תשים לנו ולארצנו:

תרים קרננו ותחיש גאלתנו במהרה בימינו.

תגל ערבה ותפרח כחבצלת ישראל מדינתנו.

תברכנו בברכת אברהם יצחק ויעקב אבותינו:

אם תאכלנה נשים פרים / רבי אלעזר הקליר

1. דברים פרק כח, נג

וְאָכַלְתָּ פְּרִי בְּטָנְךָ בָּשָׂר בָּנִיד וּבְנִיתִיד אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לָךְ אִיבָד:

2. העמק דבר דברים פרשת כי תבוא פרק כח פסוק נג

(נג) ואכלת וגו'. אלו הוריד החומות מהר והיה כובש ומגלה, לא הגיעו לרעב כזה, אבל לרעתם ארכו ימי המצור ומצוק, עד שהגיע לאכילת פרי בטן:
אשר יציק לך איבד. ת"א סנאך, הוא שונא בלב, הוא יציק לך יותר משהיה האומה הלוחמת בלי שנאה רק כדי לכבוש את הארץ:

3. יומא דף לח עמוד ב

מעשה בדואג בן יוסף שהניחו [אביו] בן קטן לאמו. בכל יום היתה אמו מודדתו בטפחים ונותנת משקלו של זהב לבית המקדש, וכשגבר אויב טבחתו ואכלתו, ועליה קונן ירמיה אם תאכלנה נשים פרים עללי טפחים, משיבה רוח הקדש ואומרת: אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא!

4. מהרש"א חידושי אגדות מסכת יומא דף לח עמוד ב

ועליה קונן ירמיה כו'. בתוכחות בתורה מפורש קללה זו "וְאָכַלְתָּ פְּרִי בְּטָנְךָ בָּשָׂר בָּנִיד וּבְנִיתִיד אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לָךְ אִיבָד:" (דברים פרק כח, נג) אבל ירמיה עליה ביותר היה מקונן שכ"כ זהב הקדישה בשביל בנה ואח"כ באתה לידי כך שאכלתו ורוח הקדש משיבה שחללו המקדש שהרגו שם כהן ונביא:

5. איכה פרק ב, כ

רָאָה ה' וַהֲבִיטָהּ לְמִי עֹלְלָתָהּ כֹּה אִם תֹּאכַלְנָה נָשִׁים פְּרִים עַלְלֵי טַפִּיחִים אִם יִהְיֶה בְּמִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כֹּהן וְנָבִיא

6. קינות מסורת הרב, הוצאת קורן, עמ' 380 [תרגום שלי מהאנגלית]

לפי הפשט, עם ישראל באים לקב"ה בטענה כפולה: איך ייתכן שנשים רחמניות הורגות את ילדיהן, פרי בטן, ואיך ייתכן שאפשרת את הירצחו של כהן ונביא, זכריה, ביום הכיפורים בבית מקדשך על-ידי בני עמד?
פירוש נוסף הוא ששני חלקי הפסוק הם בעצם כתב אישום כלפי עם ישראל. דבר ראשון, אימהות נהפכו לקניבלים, ודבר שני, כהן ונביא נרצח בבית המקדש.

בשני הפירושים של הפסוק מאיכה הטענה הכפולה [כלפי שמיא] או האישום הכפול [נגד בני"י] מגיעים מצד אחד בלבד. הקליר מפרש את משני חלקי הפסוק אחרת. העם שואל את הקב"ה "רָאָה ה' וַהֲבִיטָהּ לְמִי עֹלְלָתָהּ כֹּה אִם תֹּאכַלְנָה נָשִׁים פְּרִים עַלְלֵי טַפִּיחִים", והתשובה ממהרת לבא: "אִם יִהְיֶה בְּמִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כֹּהן וְנָבִיא!" איך יכולתם, עם ישראל, לאפשר רצח כזה בבית ה'! הקב"ה שואל, כביכול, את העם - "לכם יש הרבה שאלות כלפי ההתנהגות שלי, אבל אין לכם שום תשובה לשאלות שלי!"

7. אנשים טובים באמצע הדרך, ידידיה מאיר, 17.8.2016, www.inn.co.il

[עדות ממשפחתו של ר' שמואל עמנואל ז"ל, איש פא"י מקיבוץ שעלבים]
תשעה באב תש"ד במחנה ברגן בלזן. זו הפעם הראשונה שכל תושבי המחנה קיבלו עונש. היום אין אוכל, לא למבוגרים, לא לנשים, לא לזקנים ולא לילדים. סיבת העונש: הגרמנים גילו שמישהו במחנה שרף מזון, בנימוק שהיה מלא בכינים. זה פשע בל יכופר, זו חבלה חמורה ולכן הוטל עונש על כל יושבי המחנה מנער ועד זקן.
אמא חנה בישלה מעט דייסה בלי חלב לאחותי הקטנה בתיה בת הארבע, בלי תנור ובלי נפט על מעט קש ובעמל רב. ברגע האחרון תפסו אותה שניים מאנשי השמירה היהודית במחנה. יהיה משפט.

אם תאכלנה נשים פרים / רבי אלעזר הקליר

וכך דרך ניהולו של 'משפט' במחנה: נוסף על העונשים שהגרמנים מטילים, חייבים גם האחראים היהודים שבמחנה להעניש את העבריינים. לשם כך נערך משפט פנימי. הגרמנים נהנו לראות כיצד יהודים מענישים את אחיהם. המשפט של אמא נקבע ליום שישי בערב, ליל שבת נחמו תש"ד. בדרך כלל ארך משפט כזה זמן רב, וכלל תובע יהודי, עדים, דברי הנאשם, הגנת הסנגור ופסק דין של השופטים. כולם יהודים, אסירי המחנה. אולם משפטה של אמא ארך זמן מועט בלבד. פסק הדין: שלילת מנות לחם ליומיים. אמא ויתרה על זכותה להכחיש חלק מהאשמות המופרזות ואף ויתרה על השתתפות הסנגור שאמור לבקש הקלה בעונש על עבירה של בישול בשביל פעוטה בת ארבע. ישבנו בליל שבת והמתנו לשובה של אמא ממקום המשפט. כאשר סיפרה על פסק הדין, שאלתי אותה מדוע המשפט היה כל כך קצר ולמה לא ניצלה את זכותה להכחיש לפחות חלק מהאשמות. מדוע לא אמרה שבאותו יום לא חילקו כלל אוכל ועל כן בישלה דבר מה בעבור הבת הקטנה. אמא לא ענתה. ראיתי שהיא נרגשת מאוד. העזתי ושאלתי פעם נוספת, ואמא ענתה: 'לא היו שם רק שופטים, תובע וסנגור. ישב שם יהודי שרשם פרוטוקול. כל מילה שהייתי אומרת שם הייתה נרשמת מיד בידי יהודי, ובלייל שבת! לכן שתקתי. מוטב לרעוב מעט יותר, מלגרום לכך שיהודי יכתוב בשבת.'

8. זיכרונות, הרהורים ומחשבות בעקבות השואה, ר' שמואל עמנואל, <https://www.machonso.org/hamaayan/?gilayon=43&id=1293>

יש לי הרבה מאד זיכרונות על השבוע האחרון לפני השחרור, כשהייתי לבד עם אחי שלמה ז"ל, ועל התקופה שלאחר השחרור. אי אפשר לתאר את האכזבה והמשבר אשר עברו עלי אחרי שנותרתי לבדי. אחי נפטר יומיים אחרי השחרור, ואחר כך נפלתי למשכב מאפיסת כוחות, ללא טיפול במשך כמה שבועות. וגם לאחר שסוף סוף האנגלים פינו אותי מהמחנה והביאו אותי לבניינים של מה שהיה פעם מחנה צבאי של הצבא הגרמני, נותרתי כמה שבועות עם מזון אפסי וללא טיפול נאות. דומני שאת השבועות האלה עברתי בסייעתא דשמיא בזכות החינוך שקבלתי מהורי ז"ל. הרצון להמשיך לחיות למרות הכל, ולמרות שהסיכוי קלוש ביותר, ולמרות האכזבה הנוראה מ'השחרור' או יותר נכון מתנאי השחרור, והרצון שלפחות אחד מכל בני המשפחה יישאר לפליטה (לא תיארתי לעצמי שאלה אשר הוצאו מברגן בלון לפני השחרור נשארו בחיים), נתנו לי כוחות נפשיים וגופניים, אשר משכו את תשומת לבו של אחד החיילים הגרמנים אשר 'טיפלו' בנו, והוא התחיל לדאוג לי כאילו הייתי בנו. ומה שעשה החייל הזה בשבילי, זהו סיפור בפני עצמו. אבל העובדה שהופקדתי על ידי האנגלים אחרי השחרור וניצלתי על ידי חייל גרמני, נותנת מימד מאוד מיוחד לזיכרונות השואה שלי. זה היה כעין מלאך אשר נשלח להצילני. חסדי ה' כי לא תמנו, כי לא כלו רחמיו.

* * * * *

9. אני מאמין, ניגון מודז'יץ, מאתר הפיוט והתפילה

שמי אירופה התקדרו בעננים שחורים, ענני הכיבוש הנאצי. ר' עזריאל-דוד פסטג, היה על הרכבת לטרבלינקה. קולו הערב של ר' עזריאל-דוד פסטג היה שם דבר בוורשה כולה. רבים נהרו אל בית הכנסת שבו נהגו ר' עזריאל-דוד ואחיו, אף הם משוררים בחסד, להתפלל בימים הנוראים. ר' עזריאל-דוד היה עובר לפני התיבה והם ליוו אותו כמקהלה. הוא ניחן בקול רם, צלול ומרגש, שסחף את כל שומעיו.

חיינו החומריים היו צנועים למדי. את עיקר סיפוקו ואושרו שאב ממקור אחר - מעולם הנגינה. ניגוניו המרגשים עשו את דרכם היישר לאוטווצק, אל בית מדרשו של רבו, רבי שאול ידידיה אלעזר ממודז'יץ, אמן ניגון בזכות עצמו, שחיבב מאוד את ניגוניו. החסידים בסביבתו של הרבי כבר ידעו כי יום שבו הגיע לחצר ניגון חדש של ר' עזריאל-דוד, הוא יום חג לרבי. כעת נדחס ר' עזריאל-דוד, עם אלפים מאחיו היהודים, באחת מרכבות המוות, בדרך מוורשה אל מחנה ההשמדה טרבלינקה. האוויר בקרון הבקר העמוס היה מחניק. אנשים, נשים וטף, ששיוועו למעט אוויר ומים, נדחסו באכזריות על ידי החיות הנאציות. קודם לכן הופרדו זוגות זה מזה, ילדים נקרעו מידי אימותיהם וזקנים כושלים נורו למוות לעיני יקיריהם. הרכבת

אם תאכלנה נשים פרים / רבי אלעזר הקליר

יצאה לדרכה. ר' עזריאל-דוד היה מכונס בתוך עצמו. שקשוק הגלגלים המונוטוני, עם מעט האוויר שחדר פנימה מבעד לחלון הקטן, השקיעו במקצת את האווירה. האנשים עמדו דבוקים זה לזה, נאנחים ונאנקים בשקט. מול עיניו של ר' עזריאל-דוד קמו לפתע מילות העיקר הי"ב: "אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח ואף על פי שיתמהמה, עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא." הוא עצם את עיניו והתעמק במילים ובתוכן. דווקא עכשיו, אמר בלבו, כשהכול נראה אבוד, נבחנת אמונתו של יהודי.

ופתאום החלו שפתיו לפזם נעימה שקטה וחרישית. הנעימה השתפכה לה, ואט אט חברה אל המילים עד שהתאחדה עמן. דבקו של ר' עזריאל-דוד גברה והלכה מרגע לרגע. עיניו עצומות וגופו דחוס, אבל רוחו מתנתקת מנסיבות הזמן והמקום ונוסקת אל על.

הוא לא חש כלל בשקט המוחלט שהשתרר בקרן ובמאות האוזניים הכרויות בתדהמה למשמע הצלילים המופלאים, שכאילו נלקחו מעולם אחר לגמרי. הוא גם לא שמע את הקולות המצטרפים בהמשך לשירתו, בתחילה בשקט, ומרגע לרגע בקול גובר והולך.

הנעימה המרגשת, עם המילים הקדושות, חברו לאמונה הטהורה שבלבבות ופרצו מתוכם בשירה גדולה ואדירה. קרון שלם, דחוס באנשים מושפלים, מורעבים ומדוכאים, העושים דרכם לטרבלינקה, שר בעוז: "אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח ואף על פי שיתמהמה..."

שעה ארוכה נמשכה השירה המופלאה הזאת.

לפתע, כמתעורר מחלום רחוק, פקח ר' עזריאל-דוד את עיניו והביט נכחו. עיניו היו אדומות מבכי ולחייו רטובות מדמעות. הוא היה נסער מאוד. "אחים יקרים!", פנה אל הסובבים אותו, "הניגון הזה הוא ניגונה של הנשמה היהודית. זהו ניגון האמונה הטהורה, שגם אלפי שנות גלות ורדיפות לאיכלו לה." קולו נחנק לרגע. "רוצה אני להציע לכל מאן דבעי עסקה בלתי שגרתית: מי שיקפוץ מהרכבת, יציל את עצמו ויצליח להביא את הניגון הזה אל מורי ורבי האדמו"ר ממודז'יץ, מעניק אני לו מחצית מחלקי בעולם הבא..."

ר' עזריאל-דוד התרומם על קצות בהונותיו וסקר את ראשי האנשים. כעבור רגע הורמו שתי ידיים. אלה היו שני בחורים צעירים שכוחם עוד עמד להם. "מקבל עליי", אמר האחד. "מוכן לעסקה", החרה-החזיק האחר. כעבור שעה קלה הצליחו השניים בעזרתם של האחרים, לפרק את הקרשים שסגרו על החלון הקטן שבמרומי הקרון. הם נפרדו מאחיהם וקפצו בזה אחר זה מתוך הרכבת השועטת.

כעבור זמן התייצב על סף דלתו של הרבי ממודז'יץ בארצות הברית אחד מהשניים. התברר, כי חברו התרסק אל מותו בקפיצה מהרכבת, ואולם הוא ניצל והצליח להימלט מהתופת. הוא נכנס אל חדרו של הרבי, גולל באוזניו את הסיפור המלא ושר לפניו את ניגונו של ר' עזריאל-דוד, חסידו. כל אותה שעה ישב מולו הרבי ומירר בבכי.

הרבי ממודז'יץ הוא שהפיץ את ניגונו של ר' עזריאל-דוד פסטג בכל העולם כולו. "עם הניגון הזה צעדו יהודים אל משרפות הגזים", אמר, "ועם הניגון הזה יצעדו יהודים לקבל את פני משיח צדקנו".

אם תאכלנה נשים פרים עוללי טפוחים. אֱלִילִי לִי:

אם תבשלנה נשים רחמניות ילדיהן המדוידים טפחים טפחים. אֱלִילִי לִי:

אם תגזנה פאת ראשם ותקשרנה לסוסים פורחים. אֱלִילִי לִי:

אם תדבק לשון יונק לחד בצמאון צחיתים. אֱלִילִי לִי:

אם תהמנה זו לעמת זו בואי ונבשל את בנינו צורחים. אֱלִילִי לִי:

אם תאכלנה נשים פרים / רבי אלעזר הקליר

אם תועדנה זו לזו תני בנגד והוא חבוי מנתח נתחים.
 אם תזמנה בשר אבות לבנים במערות ושיחים.
 אם תחיבנה בנות אל חיק אמותם נתפחים.
 אם תטוסנה רוחות עוללים ברחובות קריה תפוחים.
 אם תיקרנה בשכול רחם וצמוק שדים ואם על בנים שחים.
 אם תכשילנה שמונה מאות מגנים בערב אלוחים.
 אם תלוהטנה רוחם במיני מלוחים ונודות נפוחים.
 אם תמעטנה מאלף מאה וממאה עשרה עד אחד למפחים.
 אם תנוסנה למסד היכל שמונים אלף כהנים פרחים.
 אם תשרפנה שם כל אותן הנפשות בקוצים בסוחים.
 אם תערפנה על דם נקי שמונים אלף כהנים משוחים.
 אם תפחנה נפשות מדקרים מריח תנובות שיחים.
 אם תצברנה על אבן אחת תשעה קבין מוחי ילדים מנחים.
 אם תקענה שלש מאות יונקים על שוכה אחת מתוחים.
 אם תראינה רבות וענגות פבולות על יד רב טבחים.
 אם תשבבנה בין שפתים בנות מלכים משבחים.
 אם תתעלפנה הבתולות והבחורים בצמאון צחיחים.

ורוח הקדש למולם מרעים.

הוי על כל שבני הרעים.

מה שהקראם מודיעים.

ואת אשר עשו לא מודיעים.

"אם תאכלנה נשים פרים" משמיעים.

"ואם יהרג במקדש יי כהן ונביא" לא משמיעים:

אַרְזֵי הַלְבָּנוֹן אֲדִירֵי הַתּוֹרָה / רַבִּי מֵאִיר בֶּן יַחִיאֵל

1. פיוט "אלה אזכרה"

וְאַתֶּם קִבְּלוּ דִין שְׁמַיִם עֲלֵיכֶם / כִּי מִיָּמֵי אֲבוֹתֵיכֶם לֹא נִמְצָא כָכֶם / וְאַם הָיוּ בְּחַיִּים הָיִיתִי דָנֶם לִפְנֵיכֶם / וְאַתֶּם תִּשְׁאוּ עוֹן אֲבוֹתֵיכֶם...

2. עמוס פרק ב, ו

כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל אֲרֻבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל מִכְרָם בְּכֶסֶף צְדִיק וְאֶבְיוֹן בְּעֶבֶר נַעֲלִים :
רש"י: על מכרם בכסף צדיק - הדיינים היו מוכרי את מי שהיה זכאי בדין בכסף שוחד שהיו מקבלים מיד בעל דינו :

3. רד"ק עמוס פרק ב פסוק ו

כֹּה אָמַר ה' - עַל מִכְרָם בְּכֶסֶף צְדִיק אָמַר אֶעֱפִי שֶׁעָבְרוּ עַל שְׁלֹשָׁה עֲבִירוֹת חֲמוּרוֹת וְהֵם עֲכוּ"ם גְּלוּי עֲרִיּוֹת וּשְׁפִיכוֹת דָּמִים לֹא נִתְחַתֵּם גִּזְרֵי דִינָם לִפְנֵי לַהֲחָרִיב אֶרֶצָם וְלַהֲגִלוֹתָם עַ"י מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֲלֵא עַל הַחֲמֵס וְהוּא הִרְבִּיעִי וְעָלְיוֹ הִעֲנִישָׁם עַל כָּל מַה שֶׁעָשׂוּ, וְכֵן בְּדוֹר הַמְּבֹרָא אֶעֱפִי שֶׁהָיוּ בִידָם כְּמַה עֲבִירוֹת לֹא הִעֲנִישָׁם אֲלֵא עַל הַחֲמֵס שֶׁנֶּאֱמַר כִּי מִלֵּא הָאָרֶץ חֲמֵס מִפְּנֵיהֶם וְכָל שֶׁכֵּן כִּשְׁחֲמֵס בֹּא עַ"י הַשּׁוֹפְטִים שֶׁהָיָה לָהֶם לַהֲעֲמִיד הַצֶּדֶק וְהֵם עַ"י הַשּׁוֹחַד מֵטִים הַדִּין, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר עַל מִכְרָם בְּכֶסֶף צְדִיק, וְפִי צְדִיק שֶׁהוּא צְדִיק בְּדִינוֹ וְכֵן וִיסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים...
בעבור נעלים - אפילו בעבור נעלים שיתנו לשופט יטה דין האביון שהיה זכאי בדינו ונותן השוחד הוא זכאי במשפטיהם :

4. מדרש ילמדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה - בראשית אות כט

אִישׁ צְדִיק, לִמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ צְדִיק, עַל שֶׁזֶן בְּרִיּוֹתָיו שֶׁל הַבִּי"ה. שְׁנֵי בְנֵי אָדָם נִקְרָאוּ צְדִיקִים, עַל שֶׁם שִׁזְנוּ בְּרִיּוֹתָיו שֶׁל הַבִּי"ה, נַח וְיוֹסֵף, וְבִיּוֹסֵף כָּתִיב עַל מִכְרָם בְּכֶסֶף צְדִיק (עַמ' ב', ו'). יִלְמְדֵנוּ.

5. פרקי דרבי אליעזר פרק לח

וּמְכָרוּ אוֹתוֹ לְשִׁמְעֵאֵלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד נָטַל שְׁנֵי כֶסֶפִּים לְקִנּוֹת מִנְעָלִים בְּרִגְלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר [עמוס ב, ו] עַל מִכְרָם בְּכֶסֶף צְדִיק וְאֶבְיוֹן בְּעֶבֶר נַעֲלִים. אָמְרוּ נַחְרִים בִּינֵינוּ שֶׁאֵין אֶחָד מֵמֵנוּ מְגִיד הַדָּבָר לְעֵקֶב אֲבִינוּ עַד שֶׁיִּהְיֶה בְּרִשּׁוֹת פְּלָנוּ. אָמַר לָהֶם יְהוּדָה, רְאוּבֵן אֵינוֹ כָּאֵן וְאֵין הַחֶרֶם מִתְקִים אֲלֵא בְּעֶשְׂרָה. מַה עָשׂוּ, שֶׁתִּפְּנוּ לְמָקוֹם עֲמָהֶם וְהִתְחַרְמוּ. וְיָרַד רְאוּבֵן בְּלִילָה לַהֲעֲלוֹת אֶת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר וְלֹא מִצָּא אוֹתוֹ שָׁם, אָמַר לָהֶם הִרְגָתֶם אֶת יוֹסֵף וְאֵנִי אֶנָּה אֵנִי בָּא [בראשית לו, ל]. וְהִגִּיד לוֹ אֶת הַדָּבָר שֶׁעָשׂוּ וְאֶת הַחֶרֶם שֶׁהִתְחַרְמוּ, וְשָׁמַע רְאוּבֵן אֶת הַחֶרֶם וְשָׁתַק. וְגַם הִקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שָׁתַק, וּמִפְּנֵי הַחֶרֶם לֹא הִגִּיד הַדָּבָר לְעֵקֶב, וְכָתִיב בּוֹ [תהלים קמו, יט] מְגִיד דְּבָרָיו לְעֵקֶב וְגו', וְאֶת הַדָּבָר הַזֶּה לֹא הִגִּיד לְעֵקֶב.

6. אוצר מדרשים (אייזנשטיין) עשרה הרוגי מלכות

כְּשֶׁבֵרָא הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הָאֵילָנוֹת גְּבֵרוֹ וְגִבְהוֹ וְגִדְלוֹ עַד לַמָּאד, וּשְׁמָחוּ שְׂמִיחָה גְדוּלָה, כִּיּוֹן שֶׁבֵרָא הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הַבְּרָזִל נִעְצְבוּ וְאָמְרוּ אוֹי לֵנוּ שֶׁבֵרָא הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּרָזִל הַקּוֹצֵץ אוֹתֵנוּ, [חזרו ואמרו אם לא ניתן לברזל עץ לבית יד לא יוכל לקצץ בנו], וְכֵן יִשְׂרָאֵל אֲלֵמָלָא שֶׁלְמָדוּ לְקִיסָר תּוֹרָה לֹא הָיוּ בָאִים לִידֵי כָךְ.

פַּעַם אַחַת הָיָה יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה וּמִצָּא כְּתוּב וּגּוֹנֵב אִישׁ וּמִכְרוּ וְגו' (שְׁמוֹת כ"א ט"ז) וְהִלֵּךְ וְטַח הַבַּיִת כָּלּוּ בְּנַעֲלִים וּדְבָקִים בְּכַתְלִים, וְשִׁלַּח אַחֵר רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְחִבְרִיּוֹ וְאָמַר לָהֶם מִי שֶׁגָּנַב אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִלֵּךְ וּמִכְרוּ מִה דִּינוּ? אָמְרוּ לוֹ חֵיִיב מִיתָה, אָמַר לָהֶם אִם כֵּן אַתֶּם חֵיִיבִים מִיתָה, קִבְּלוּ עַל עֲצַמְכֶם דִּין שְׁמַיִם. אָמְרוּ לוֹ לָמָּה? אָמַר לָהֶם בְּשִׁבִּיל אַחֵי יוֹסֵף שֶׁמִּכְרוּ אֶת יוֹסֵף דְּכָתִיב וּמִכְרוּ אֶת יוֹסֵף (בְּרִאשִׁית ל"ז כ"ח), וְכָתִיב עַל מִכְרָם בְּכֶסֶף צְדִיק וְאֶבְיוֹן בְּעֶבֶר נַעֲלִים (עמוס ב' ו'), וְלִכְן טַח אוֹתוֹ רִשַׁע אֶת הַבַּיִת בְּמַנְעָלִים כְּדִי שִׁכִּירוּ בְּאִיזָה דְּבַר מִכְרוּ אֶת יוֹסֵף שֶׁנֶּאֱמַר בְּעֶבֶר נַעֲלִים, בְּדָמֵי נַעֲלִים.

וְכִי אָדָם יִפֶּה כִּיּוֹסֵף הָיוּ מוֹכְרִים אוֹתוֹ בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף? אֲלֵא בְשַׁעָה שֶׁהִכְנִיסוּהוּ לְבוֹר הַפְּשִׁטוּהוּ וְהַשְׁלִיכוּהוּ לְבוֹר עֲרוֹם וּפְשִׁטוּ אוֹתוֹ יוֹסֵף וְגו', וְכָתִיב וְהַבּוֹר רִיק אֵין בּוֹ מַיִם, מַיִם אֵין בּוֹ אֲבָל נַחֲשִׁים וְעַקְרָבִים יֵשׁ בּוֹ. כִּיּוֹן שֶׁרָאָה יוֹסֵף אֶת נַפְשׁוֹ בֵּין אוֹתָן הַחַיּוֹת

אַרְזֵי הַלְבָּנוֹן אֲדִירֵי הַתּוֹרָה / רבי מאיר בן יחיאל

נעצב ואמר אוי לי שאיני ניצול מן החיות האלו. ומרוב יראה ופחד אבד תוארו ויפיו ממנו, אך סגר הקדוש ברוך הוא פי החיות ולא הזיקו לו.

7. ברכות דף סא עמוד ב

בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו: רבינו, עד כאן? אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך - אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי: מתי יבא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו? היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד. יצתה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: זו תורה וזו שכרה? ממתים ידך ה' ממתים וגו'! - אמר להם: חלקם בחיים. יצתה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא שאתה מזומן לחיי העולם הבא.

8. מנחות דף כט עמוד ב

אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות, אמר לפניו: רבש"ע, מי מעכב על ידך? אמר לו: אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות. אמר לפניו: רבש"ע, הראהו לי, אמר לו: חזור לאחורך. הלך וישב בסוף שמונה שורות, ולא היה יודע מה הן אומרים, תשש כחו; כיון שהגיע לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו: רבי, מנין לך? אמר להן: הלכה למשה מסיני, נתיישבה דעתו. חזר ובא לפני הקדוש ברוך הוא, אמר לפניו: רבנו של עולם, יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה ע"י? אמר לו: שתוק, כך עלה במחשבה לפני. אמר לפניו: רבנו של עולם, הראיתני תורתו, הראני שכרו, אמר לו: חזור [לאחורך]. חזר לאחוריו, ראה ששוקלין בשרו במקולין, אמר לפניו: רבש"ע, זו תורה וזו שכרה? א"ל: שתוק, כך עלה במחשבה לפני.

9. פיוט "אלה אזכרה"

שִׁרְפִי מַעֲלָה צַעֲקוּ בְּמֶרְה / זו תּוֹרָה וְזו שְׁכָרָה / עוֹטָה פְּשָׁלְמָה אוֹרָה / אוֹיֵב מִנְאֵץ שְׁמֶךָ הַגְדוֹל וְהַנּוֹרָא / וּמִחֶרֶף וּמִגִּדְף עַל דְּבָרֵי תּוֹרָה. עֲנֵתָה בַת קוֹל מְשֻׁמִּים / אִם אֶשְׁמַע קוֹל אַחֵר אֶהְפֹּךְ אֶת הָעוֹלָם לְמִים / לְתַהוֹ וְבַהוֹ אֲשִׁית הַדּוֹמִים / גִּזְרָה הִיא מִלִּפְנֵי קַבְלֹהָ מְשַׁעֲשְׂעֵי דַת יוֹמִים.

10. מתוך המבוא לכתבי רבינו יצחק אבנוב (עורך יוסף דוד ווייטמאן)

כתשעים שנה לאחר מכן, בשנת שנ"א, החליטה האינקוויזיציה להתחיל לשלוח מדי פעם משלחות של כמרים חוקרים לבראזיל, וזאת במטרה לגלות את ה"כופרים" שמבין המתישבים, ולהפעיל את מוקדי האש הנוראיים... כמו כן הועלתה האשמה כי היהודים האנוסים מפיצים יהדות בין אחיהם שהתרחקו מצור מחצבתם. בין מפיצי היהדות היה בחור יהודי צעיר בשם יצחק די קאשטרו. הוא נולד בעיר קטנה בשם תארתאס אשר בצרפת, לאמו איזבלה די פסאז, אחותו של רבי משה רפאל די אגילאר. הוא נימול ולמד באמשטרדאם וכנראה הגיע לבראזיל יחד עם דוד בשנת ת"ב. עקב ידיעותיו הרבות בתוטרה ובשפות סיכן את נפשו ויצא מרסיפי לבהיאה (שהיתה תחת שלטון פורטוגאל) ללמד את היהודים האנוסים תורה ולהחזירם לאמונתם. שם נתפש ע"י השלטונות שאסרוהו ושלחוהו, כנהוג אז, לליסבון. על אף העינויים הקשים שעבר וההפצרות והפיתויים של שופטי האינקוויזיציה שאף דחא את פסק הדין בנסיון לשכנעו לעזוב את דתו, הודה ללא פחד כי יהודי הוא לכל דבר. התווכח עם מיטב כמריהם בעוז והחזיק בכל תוקף באמונתו. עד שבשנת ת"ח העלוהו חי על מוקד האש והוא בן כ"ב שנים בלבד. כותבי הקורות מעידים שלאחר כמה שעות שגופו הקדוש נאחז בלהבות האש, קידש ש"ש ברבים כשהוא קורא בקול גדול ובהתלהבות את הפסוק "שמע ישראל", ונשמתו יצאה ב"אחד". פלצות ורעדה אחזה בציבור הרב שעמד שם ואף השופטים האכזריים נפחדו ונרתעו מזעקה זו, ומאז נמנעו להשליך לתוך כבשן האש יהודים חיים. הידיעה על מותו של הקדוש הרעישה מאוד את קהילת היהודים הספרדים אשר באמשטרדאם. היה זה סיפורו של אחד מבין הקרבנות הרבים שגבתה האינקוויזיציה.

אַרְזֵי הַלְבָּנוֹן אֲדִירֵי הַתּוֹרָה / רבי מאיר בן יחיאל

אַרְזֵי הַלְבָּנוֹן אֲדִירֵי הַתּוֹרָה. בַּעֲלֵי תַרְסִין בְּמִשְׁנָה וּבִגְמָרָא.

גְּבוּרֵי כַח עֲמָלִיָּה בְּטַהֲרָה. דָּמָם נִשְׁפָּךְ וְנִשְׁתָּה גְבוּרָה:

הֵנָּם קְדוּשֵׁי הָרוּגֵי מַלְכוּת עֲשָׂרָה.

וְעַל אֱלֹהֵי אֲנִי בּוֹכִיָּה וְעֵינֵי נִגְרָה.

זֹאת בְּזִכְרֵי אֲזַעַק בְּמָרָה.

חֲמֻדַּת יִשְׂרָאֵל כְּלִי הַקֹּדֶשׁ נִזָּר וְעֻטָּרָה:

טְהוּרֵי לֵב קְדוּשִׁים מֵתוּ בְּמִיתָה חֲמוּרָה.

יְדוּ גוֹרֵל מִי רֹאשׁוֹן לַחֲרָב בְּרוּרָה.

בְּנִפּוֹל גּוֹרֵל עַל רֶבֶן שְׁמַעוֹן פָּשַׁט צִנְאוֹרָו וּבָכָה

בְּנִגְזָרָה גִּזְרָה לְרֶבֶן שְׁמַעוֹן תּוֹר הַשֵּׁר לְהַרְגוֹ בְּנִפְשׁ נִצּוּרָה:

מִזְרַע אֲהֲרֹן שָׂאֵל בְּבִקְשָׁה לִבְכוּת עַל בֶּן הַגְּבִירָה

נָטַל רֹאשׁוֹ וְנִתְּנוּ עַל אֲרַבְבוֹתָיו מִנּוּרָה הַטְּהוּרָה

שָׁם עֵינָיו עַל עֵינָיו וּפִיו עַל פִּי בְּאַהֲבָה גְּמוּרָה

עָנָה וְאָמַר פֶּה הַמִּתְגַּבֵּר בַּתּוֹרָה

פֶּתְאוּם נִקְנְסָה עָלָיו מִיתָה מִשְׁנָה וְחֲמוּרָה:

צוּה לְהַפְשִׁיט אֶת רֹאשׁוֹ בַּתַּעַר הַשְּׂכִירָה

קִים בְּעוֹרוֹ אָמְרוּ לְנִפְשׁוֹ שְׁחִי וְנִעֲבָרָה

רָשַׁע הַפּוֹשֵׁט עַת הִגִּיעַ לְמָקוֹם תְּפִלִּין מִצּוֹת בָּרָה

צָעַק צָעָקָה וְנִזְדַּעְזָעָה עוֹלָם וְאַרְץ הַתְּפוֹרָרָה:

מֵאַחֲרָיו הִבִּיאוּ אֶת רַבִּי עֲקִיבָא עוֹקֵר הָרִים וְטוֹחֵן זוּ בְּזוּ בַּסִּבְרָה

וְסִרְקוּ אֶת בִּשְׂרוֹ בְּמִסְרֵק בְּרוֹל לְהַשְׁתַּבֵּרָה

יִצְתָּה נִשְׁמָתוֹ בְּאַחַד וּבֵת קוֹל אָמְרָה

אֲשֶׁרִיד רַבִּי עֲקִיבָה גּוֹפֶךְ טְהוֹר בְּכָל מִינֵי טְהוּרָה:

בֶּן בָּבָא רַבִּי יְהוּדָה אַחֲרָיו הִבִּיאוּ בְּשִׁבְרוֹן לֵב וְאַזְהָרָה

נִהְרַג בֶּן שִׁבְעִים שָׁנָה בִּיְדֵי אֲרוּרָה

יּוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית הָיָה נָקִי וְחָסִיד בְּמִלְאַכְתּוֹ לְמַהֲרָה:

רַבִּי חֲנִנְיָא בֶּן תִּרְדִּיּוֹן אַחֲרָיו מִקְהִיל קְהָלוֹת בְּצוֹן שְׁעָרָה

יּוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ וְסֹפֵר תּוֹרָה עִמּוֹ וְהַקִּיפוּהוּ בַּחֲבִילֵי זְמוּרָה

אֶת הָאוֹר הַצִּיּוֹתוֹ בָּהֶם וּבִרְכָּהוּ בְּסֹפֶר תּוֹרָה

סְפוּגִין שֶׁל צֶמֶר הִנִּיחוּ עַל לְבוֹ שְׁלֹא יָמוּת מִהָרָה:

חָסִיד רַבִּי יִשְׁבָּב הַסּוֹפֵר הֶרְגוּהוּ עִם עֲמוּרָה

יִרְקוּהוּ וְהַשְׁלִיכוּהוּ לְכָלִּבִּים וְלֹא הִקְבֵּר בְּקַבּוּרָה

יִצְתָּה בֵּת קוֹל עָלָיו שְׁלֹא הִנִּיחַ כָּלוּם מִתּוֹרַת מֹשֶׁה לְשִׁמְרָה:

וְאַחֲרָיו רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן דָּמָא עַל מִצְוֹת תְּפִלִּין יִשְׂרָה

אֶת רַבִּי חֲנִינְיָא בֶּן חֲכִינְאִי וְאַחֲרָיו רַבִּי חוּצְפִּית בְּיוֹם עֲבָרָה

עוֹף הַפּוֹרֶחַ נִשְׂרַף בְּהֵבֵל פִּי בְּבִמְדוּרָה:

צָדִיק רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שְׁמוּעַ בְּאַחֲרוֹנָה נִהְרַג בְּמִדְקָרָה

יוֹם עָרַב שָׁבַת הָיָה זְמַן קְדוּשׁ וְיִקְדָּשׁ וְיִקְרָא

חֲרָב שָׁלְפוּ עָלָיו וְלֹא הִנְחִיחוּ בַּחֲיִים לְגִמְרָה

יִצְתָּה נִשְׁמָתוֹ בְּבָרָא אֱלֹהִים יוֹצֵר וְצֹר צוּרָה:

כְּהִנָּה וּכְהִנָּה הוֹסִיפוּ בְּנֵי עוֹלָה לְעֲנוּת בְּגֻעָרָה

בְּסִקִּילָה שִׁרְפָּה הָרַג וְחָנֵק מִי יוֹכֵל לְשַׁעֲרָה

נוֹתַרְתַּ מִּמֶּנָּה יֹאכְלוּ אֲרִיּוֹת שֶׁהַ פְּזוּרָה

חִזָּה הַתְּנוּפָה וְשׁוֹק הַתְּרוּמָה טָרְפוּ אֲרִיָּה וְהַכְּפִירָה:

יִיטִיב יֵהוּה וְלֹא יוֹסִיף עוֹד לְיִסְרָה:

אַמֵּן בְּרַבִּים כּוֹשְׁלוֹת חֶלֶק יַעֲקֹב וּמוֹשִׁיעַ בַּעַת צָרָה:

לְצַדִּיק יִמְלֹךְ מְלֶכֶךְ יֹאמֵר שְׁלָמוֹ יְמֵי אֲבִלָּה לְאוּרוֹ נִסַּע וְנִלְךָ:

1. פירוש הקינה

הועל אריה / אריה קמו לביא = נבוכדנצר

טסה מדי = מדי ופרס

יעצה לחנק בני גור מזנק = עמלק, שביקשו קודם לפגוע בשבט דן

קבדה שלישית = יון, הגלות השלישית (אחרי בבל ופרס)

מרדה אדום = הגלות הרביעית, מלכות אדום היא היא רומי.

2. בראשית פרק יד, א

ויהי בימי אמרפל מלך שניר אריה מלך אלסר קדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים:

3. רמב"ן בראשית פרק יד פסוק א

ויהי בימי אמרפל מלך שניר - המעשה הזה אירע לאברהם להורות כי ארבע מלכויות תעמודנה למשול בעולם ובסוף יתגברו בניו עליהם ויפלו כלם בידם, וישיבו כל שבותם ורכושם. והיה הראשון מהם מלך בבל, כי כן העתיד, כדכתיב (דניאל ב לח) אנת הוא רישא די דהבא. ואולי "אלסר" שם עיר במדי או בפרס. "ועילם", בעיר ההיא המלך מלך יון, הוא המלך הראשון, ומשם נתפשט מלכותו כשנצח דריוש. וכבר הזכירו זה רבותינו (ע"ז י א) רבי יוסי אומר שש שנים מלכו בעילם, ואחר כך נתפשטה מלכותם בכל העולם כולו. "ומלך גוים" המלך על עמים שונים אשר שמוהו עליהם לראש ולקצין, רמז למלך רומי אשר המלך על עיר מקובצת מעמים רבים, כיתים ואדום ויתר גוים:

וכך אמרו בבראשית רבה (מב ב) אמר רבי אבין, כשם שפתח בארבע מלכויות, כך אינו חותם אלא בארבע מלכויות וכו'. ושם עוד (מב ד, בשינוי לשון) ויהי בימי אמרפל מלך שניר, זו בבל. אריה מלך אלסר, זו מדי, כדרלעמר מלך עילם, זו יון, ותדעל מלך גוים, זו מלכות אדום שהיא מכתבת טירוניה מכל אומות העולם:

* * * * *

4. משנה מסכת אבות פרק ד משנה יח

רבי שמעון בן אלעזר אומר אל תרצה את חבריך בשעת כעסו ואל תנחמונו בשעה שמתו מוטל לפנינו...

5. פירוש רבינו יונה על אבות פרק ד משנה יח

כי בשעת העצבון הנחמה מוספת עליו כעס ובא לומר דברים לא טובים:

6. איכה רבה (וילנא) פרשה ה

פעם אחרת היו [רבן גמליאל ור"א בן עזריה ור' יהושע ור"ע] עולין לירושלים הגיעו לצופים וקרעו בגדיהם הגיעו להר הבית וראו שועל אחד יוצא מבית קדשי הקדשים התחילו הם בוכים ור' עקיבא משחק, אמרו לו עקיבא לעולם אתה מתמה עלינו אנו בוכים ואתה משחק, אמר להם אתם למה אתם בוכים אמרו לו ולא נבכה מקום שכתוב בו (במדבר א') והזר הקרב יומת והרי שועל יוצא מתוכו ועליו נתקיים הפסוק על הר ציון ששם שועלים הלכו בו, אמר להם אף אני לכך אני משחק הרי הוא אומר (ישעיה ח') ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו וכי מה ענין אוריה אצל זכריה אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני, אלא מה אמר אוריה (ירמיה כ"ו) כה אמר ה' צבאות ציון שדה תחרש וירושלים עייס תהיה, ומה אמר זכריה (זכריה ח') עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובת ירושלים ואיש משענתו בידו מרב ימים וכתוב בתריה (שם) ורחבות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחבתיה, אמר הקדוש ברוך הוא הרי לי שני עדים אלו ואם קיימים דברי אוריה יהיו קיימין דברי זכריה ואם יבטלו דברי אוריה יבטלו דברי זכריה, ושמחתי שנתקיימו דברי אוריה ולבסוף דברי זכריה עתידין להתקיים, ובלשון הזה אמרו לו עקיבא נחמתנו תתנחם ברגלי מבשר.

7. בראשית פרק ה, כט

ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו מן העצבון וימנענו מן האדמה אשר אררה ה' :

8. בראשית פרק ו, ו

וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו :

9. בראשית פרק כד, סז

ויבאה יצחק האלה שרה אמו ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאהבה וינחם יצחק אחרי אמו :

10. בראשית פרק כז, מב

ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדל ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן ותאמר אליו הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך :

11. שמות פרק יג, יז

ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלהים פן ינחם העם בראתם מלחמה וישבו מצרימה :

12. רש"י שמות פרשת בשלח פרק יג פסוק יז

פן ינחם - יחשבו מחשבה על שיצאו ויתנו לב לשוב.

13. שמות פרק לב, יד

וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו :

14. פירוש הריב"א על התורה שמות פרשת כי תשא פרק לב פסוק יד

ינחם ה' על הרעה הוא לשון וינחם ה' כי עשה את האדם אפ"ט פורפנש"י בלע"ז כלומר מחשבה אחרת היתה בלבו.

15. Rabbi Akiva's Message, Rabbi Akiva Block, Tisha B'Av To Go 5770, Yeshiva University

אם אנו מתאבלים על החורבן אך ורק בגלל הבנות הגיוניות המבוססות על כתבי הקודש, אזי האבלות שלנו לוקה בחסר רציני. לאחר ששמע את הרציונל של הרבנים האחרים מדוע הם בוכים - על סמך הבנת הפסוק "והזר הקרב יומת", עונה להם רבי עקיבא, "לא כך אנו מבכים את בית המקדש! אם אנו מבססים זאת רק על פסוקים, אני יכול להסיק באותו אופן, מפסוקים אחרים, שצריך לחזק ברגע זה! הבכי, טען רבי עקיבא בכאב, צריך להיות בראש ובראשונה על טרגדיה אישית וקהילתית, כזו שמורגשת באופן מוחשי, אפילו אלפי שנים אחר כך. לטענה זו, שאין להגביל את דמעותינו על החורבן למסקנות לוגיות ולהוכחות מפסוקים אלא להרגיש באופן אישי ומוחשי, בעומק הרגשות, את החורבן, אומרים החכמים לרבי עקיבא, "עקיבא נחמתנו, עקיבא נחמתנו." רבי עקיבא, אכן שינית את נקודת המבט שלנו, על המשמעות של להתאבל כראוי על החורבן. (תורגם מהאנגלית)

איך תנחמוני הבל / רבי אלעזר הקליר

ואיך אַנחם?	איך תנחמוני הבל וכןורי נהפך לאבל בנחלת חבל כבד עלי על סבל
ואיך אַנחם?	בזה יום בכל שנה עדן עלי שנה והנני עגומה ועגומה יותר מאלף שנה
ואיך אַנחם?	גבר חרון וגגנו ארון במשנה שפרון במסרבי מרון
ואיך אַנחם?	דירתי חרבה ועדרי נשבה ורבת אהליכה בדרך ישובה
ואיך אַנחם?	הועל אריה מסבכו על אריאל והסביכו והגלה מסכו מנחתו ונסכו
ואיך אַנחם?	והרג המונים משוחי שמנים באווי נמנים פרחי כהנים אלפים שמונים
ואיך אַנחם?	זנבם בחוי והדביא בעזרת המלביא אריון כמו לביא על דם כהן ונביא
ואיך אַנחם?	חרש למשואות עיר מלאה תשואות ובתי סופרים ומשניות יותר מארבע מאות
ואיך אַנחם?	טסה מדי לאבד חמודי ומשלה במחמדי בקרעי מדי
ואיך אַנחם?	יעצה לחנק בני גור מזנק בפה אחד לשנק זקן וישיש עולל ויונק
ואיך אַנחם?	בבדה שלישית על קדש ראשית בשצף חרישית בתה להשית
ואיך אַנחם?	לחצה לחלק בני חלק וחולק שאין לכם חלק בשם אל חולק
ואיך אַנחם?	מרדה אדום עדושת אדום ואצה בזדון לאבד כס והדום
ואיך אַנחם?	נועדו עם אדמון מואב ועמון להשבית אמון ולהחריב ארמון
ואיך אַנחם?	סלה כל אבירי ועדרי חברי והבלגו גבורי לעין כל עוברי
ואיך אַנחם?	עיפה נפשי להרגים למספר ההרגים כאיל עורגים ועליך נהרגים
ואיך אַנחם?	פלצו ביום קרב במזרח ובמערב דמם מערב קהל ועם רב
ואיך אַנחם?	צרות על צרות זו מזו מצרות גדולות ובעורות ארבות ולא קצרות
ואיך אַנחם?	קשרו צנתם וחגרו חניתם ואספו מחנותם והאריכו למעניתם
ואיך אַנחם?	רבות אנחותי ועצומות שיחותי רבו נהמותי ואתה יהוה עד מתי
ואיך אַנחם?	שמעת חרפתם חרפוני בשפתם שיבתם וקימתם אני מנגינתם
ואיך אַנחם?	תקנותכם אפוא מה לכם פה חרה אפוי ואין עוד לרפוא
ואז אַנחם!	תשובותיכם נשארו מעל הונוני עובדי הבעל עד ישקיף וירא ממעל מוריד שאול ויעל

1. פירוש הקינה

מְתִי חָרַב מְהֵדָמִים, בְּאֶפְסֵי דָמִים = מתי חרב מהדמים - האנשים הרוגי החרב נותחו לנתחים, באפס דמים - מבלי שחטאו חטא שיש בו חיוב מיתה.

2. עדות הראב"ן, ספר גזירות אשכנז וצרפת, עמ' עד

ואז עמד בחר אחד ושמו שמחה הכהן. כשראה שמוליכין אותו לבית תרפותם שתק עד בואו לשם. ויהי בבואו שמה הוציא סכין מבית יד שלו והרג בו שר אחד, נכדו של ההגמון. ומיד עשו מגופו חתיכות חתיכות. ועליו ועל כיוצא בו נאמר 'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו'. ועל אלו הצדיקים אתאונן קינים ונהי והי.

* * * * *

3. הקדמה לפיוט, סדר קינות קורן, עמ' 92

זו הקינה הרביעית והאחרונה במחזור העוסקת בגזרות תתנ"ו. היא מדגישה במיוחד את העימות הדתי ואת סירובם של ההרוגים להמיר את דתם; היא גם מתבטאת בלשון חריפה כלפי הצלבנים, ומגדירה אותם בתור עוֹבְדֵי מַלְאָךְ, חֵיל יָרֵב מַלְאָךְ - בלומר הבאים להילחם נגד הקב"ה. מחבר הקינה הוא ר' מנחם בן מכיר ממגנצא (נזכר ב'מחזור ויטרי' תקג, אור זרוע ח"ב, קט ועוד), שעבר בעצמו את הפרעות, ולאחריהן התיישב ברגנשבורג והקים את מרכז התורה שם.

4. תשע מאות שנה למסעי הצלב, ד'תתנ"ו-ה'תשנ"ו (1996-1096), יונה עמנואל, המעיין, ניסן תשנ"ו

בתוספות עבודה זרה יח, א (ד"ה ואל יחבל עצמו) מובא בשם רבנו תם, שמצווה לחבל בעצמו אם הוא חושש שלא יכול לעמוד בייסורים, בהם עובדי ע"ז מנסים להעביר אותו מאמונתו. בתוספות רבנו אלחנן (שם) מובא "שרי ומצווה היא". מאידך קמו פוסקים שלא הצדיקו מעשי התאבדות. וז"ל מהרש"ל, ים של שלמה, בבא קמא, פרק ח, סי' נט "אסור לשחוט בניו בעת הגזירה". אך מיד הוסיף: "ולהצית הבית באש מותר", והכוונה שראש המשפחה "יכול להצית את הבית כדי שישרפו הוא ובניו בעת הגזירה וזה אינו קרוי חובל בעצמו". סיום זה משמעותי.

מעשי הגבורה שנתגלו בגזירות תתנ"ו ואילך, כנראה לא היו תופעות חד-פעמיות באותן שנים בלבד. בספר יוחסין (עמ' 142) מובא שאחד מבני משפחתו של רבי יעקב בן הרא"ש בספרד "נהרג על קידוש השם הוא וחמותו ואשתו וכל בניו והרגו זה לזה". אם ידיעה זו נכונה, יש לומר שלבני משפחתו של בעל הטורים הייתה מסורת מאבותיהם יוצאי אשכנז, איך להתנהג בשעת השמד.

בודאי לא הכל מובן, אבל הנח להם, לקדושי עליון שנהרגו על קידוש השם, שלא הסכימו שבני ביתם ישתחוּ לפסל משוקץ, ויגדלו בחיק הנצרות. מדובר בנשמות קדושות וטהורות ובמקרים רבים נשים צדקניות היו הראשונות בהריגה מרצון, כדי שהן וילדיהן לא יודו ח"ו לדת הנוצרית.

5. עלילת הדם בתולדות ישראל, בצלאל לנדוי, מחניים, גיליון פ', ניסן תשכ"ג

בשנת תתקל"א, קידשו יהודי בלויאש את השם לאחר עלילת דם. מאורע זה זעזע את יהדות צרפת, שהיתה אז במלוא זהרה בתקופת בעלי התוספות, ורישומיה של המאורע נשארו בספרות הדם והדמעות. ר' אפרים מבונא, רושם הגזרות בתקופה ההיא, מספר:

ויצו הצורר ויקחו את ר' יחיאל ב"ר דוד ואת ר' יקותיאל ב"ר דוד הכוהנים, תלמידי רבינו שמואל, ואת ר' יהודה בר אהרן, ויקשרום בעבותות ויציתו אש בעצים, ותתלקח אש

אַבְל אֶעֱוֹרֶר / רַבִּי מִנְחֵם בֶּן בָּכִיר

בעבותות אשר על ידיהם, וינתקו, ויצאו שלשתם ויאמרו אל עבדי הצורר: "הן לא שלטה בנו אש ומדוע לא נצא", ויאמרו הצוררים "חי נפשנו אם תצאו מזה" - - - ויכו אותם לפי חרב וישליכום אל תוך האש גם הם גם יתר היהודים אשר היו אתם, שלושים ואחת נפש, ותצא נשמתם וימותו לפני ה', ויהי כעלות הלהב וישאו קולם פה אחד, וירונו, ויאמרו הערלים: "שמענו שירכם ולא ידענו מה, אך לא שמענו כמוהו בלתי היום", ויודע באמת כי "עלינו לשבח" היה השיר ההוא אשר שמעו הערלים בעת הנמהרה ההיא.

אֶבֶל אֶעֱוֹרֶר, אֲנִינִית אֲגֵר	אֶבֶל אֶעֱוֹרֶר, אֲנִינִית אֲגֵר	אֶבֶל אֶעֱוֹרֶר, אֲנִינִית אֲגֵר
בְּבָכִי אֲמַר, בְּחֶמְת צוֹר דְּרָכֵי סוֹר,	בְּבָכִי אֲמַר, בְּחֶמְת צוֹר דְּרָכֵי סוֹר,	בְּבָכִי אֲמַר, בְּחֶמְת צוֹר דְּרָכֵי סוֹר,
גְּלוֹת אֶרֶץ, וְלִפִּי הֶרֶץ	גְּלוֹת אֶרֶץ, וְלִפִּי הֶרֶץ	גְּלוֹת אֶרֶץ, וְלִפִּי הֶרֶץ
דֶּרֶךְ וּפְרָךְ, נַח שְׂרָף וְצִידוֹ חֶרֶף,	דֶּרֶךְ וּפְרָךְ, נַח שְׂרָף וְצִידוֹ חֶרֶף,	דֶּרֶךְ וּפְרָךְ, נַח שְׂרָף וְצִידוֹ חֶרֶף,
הַמַּעֲט מִבְּאִישִׁי, וְחָלְלוּ מִקִּדְשִׁי	הַמַּעֲט מִבְּאִישִׁי, וְחָלְלוּ מִקִּדְשִׁי	הַמַּעֲט מִבְּאִישִׁי, וְחָלְלוּ מִקִּדְשִׁי
וְהִבְזוּ קִדְשִׁי, הִחֲלוּ מִמִּקִּדְשִׁי וְחָלוּ קִדְשִׁי,	וְהִבְזוּ קִדְשִׁי, הִחֲלוּ מִמִּקִּדְשִׁי וְחָלוּ קִדְשִׁי,	וְהִבְזוּ קִדְשִׁי, הִחֲלוּ מִמִּקִּדְשִׁי וְחָלוּ קִדְשִׁי,
זִמְנֵי שְׁנַת תַּתְנָנוּ, בְּנִי"א לְמַחְזוֹר רִנָּנוּ	זִמְנֵי שְׁנַת תַּתְנָנוּ, בְּנִי"א לְמַחְזוֹר רִנָּנוּ	זִמְנֵי שְׁנַת תַּתְנָנוּ, בְּנִי"א לְמַחְזוֹר רִנָּנוּ
חִילוֹת זִינוּ, מִקּוֹמָם פָּנוּ בְּאַרְבֶּה נִמְנוּ,	חִילוֹת זִינוּ, מִקּוֹמָם פָּנוּ בְּאַרְבֶּה נִמְנוּ,	חִילוֹת זִינוּ, מִקּוֹמָם פָּנוּ בְּאַרְבֶּה נִמְנוּ,
טָעוֹת בִּקְשׁוּ, וְעָלִי הִקְשׁוּ	טָעוֹת בִּקְשׁוּ, וְעָלִי הִקְשׁוּ	טָעוֹת בִּקְשׁוּ, וְעָלִי הִקְשׁוּ
יִרְאַתָּם קִשְׁקְשׁוּ, וְאוֹתוֹת הִקְשִׁי וְאוֹתִי עִקְשׁוּ,	יִרְאַתָּם קִשְׁקְשׁוּ, וְאוֹתוֹת הִקְשִׁי וְאוֹתִי עִקְשׁוּ,	יִרְאַתָּם קִשְׁקְשׁוּ, וְאוֹתוֹת הִקְשִׁי וְאוֹתִי עִקְשׁוּ,
כֶּפֶר מֵאִסּוּ, נִפְשׁוֹת חֲמָסוּ	כֶּפֶר מֵאִסּוּ, נִפְשׁוֹת חֲמָסוּ	כֶּפֶר מֵאִסּוּ, נִפְשׁוֹת חֲמָסוּ
לִוְיִי בּוֹסְסוּ, בְּהִנִּי בּוֹשְׁסוּ צְנוּעֵי אֲנָסוּ,	לִוְיִי בּוֹסְסוּ, בְּהִנִּי בּוֹשְׁסוּ צְנוּעֵי אֲנָסוּ,	לִוְיִי בּוֹסְסוּ, בְּהִנִּי בּוֹשְׁסוּ צְנוּעֵי אֲנָסוּ,
מִתִּי חָרַב מִדְּדָמִים, בְּאַפִּס דָּמִים	מִתִּי חָרַב מִדְּדָמִים, בְּאַפִּס דָּמִים	מִתִּי חָרַב מִדְּדָמִים, בְּאַפִּס דָּמִים
נִבְלַת תַּמִּימִים, בְּלִי מוֹמִים הָיוּ שׁוֹמְמִים,	נִבְלַת תַּמִּימִים, בְּלִי מוֹמִים הָיוּ שׁוֹמְמִים,	נִבְלַת תַּמִּימִים, בְּלִי מוֹמִים הָיוּ שׁוֹמְמִים,
סָחוּב וְהִשְׁלַף, עָרוֹם וְלִבְלָף	סָחוּב וְהִשְׁלַף, עָרוֹם וְלִבְלָף	סָחוּב וְהִשְׁלַף, עָרוֹם וְלִבְלָף
עוֹבְדֵי מֶלֶךְ, חֵיל יָרֵב מֶלֶךְ וְרָדוּ בְּפִלָּה,	עוֹבְדֵי מֶלֶךְ, חֵיל יָרֵב מֶלֶךְ וְרָדוּ בְּפִלָּה,	עוֹבְדֵי מֶלֶךְ, חֵיל יָרֵב מֶלֶךְ וְרָדוּ בְּפִלָּה,
פְּרִיעָה וּפְרִימָה, עַל תּוֹרָה תְּמִימָה	פְּרִיעָה וּפְרִימָה, עַל תּוֹרָה תְּמִימָה	פְּרִיעָה וּפְרִימָה, עַל תּוֹרָה תְּמִימָה
צָר בֵּיד רָמָה, הַמִּסְכֵּן תְּרוּמָה נֵם לְהַחְרִימָה,	צָר בֵּיד רָמָה, הַמִּסְכֵּן תְּרוּמָה נֵם לְהַחְרִימָה,	צָר בֵּיד רָמָה, הַמִּסְכֵּן תְּרוּמָה נֵם לְהַחְרִימָה,
קוֹל בְּתִי בְּנִסְיוֹת, וּבְתִי תוֹשִׁיּוֹת	קוֹל בְּתִי בְּנִסְיוֹת, וּבְתִי תוֹשִׁיּוֹת	קוֹל בְּתִי בְּנִסְיוֹת, וּבְתִי תוֹשִׁיּוֹת
רַחֲמָנוּת, בִּידֵיהֶן נִקְיוֹת זְבָחֵי רְאִיּוֹת,	רַחֲמָנוּת, בִּידֵיהֶן נִקְיוֹת זְבָחֵי רְאִיּוֹת,	רַחֲמָנוּת, בִּידֵיהֶן נִקְיוֹת זְבָחֵי רְאִיּוֹת,
שְׁלָמִים וְעוֹלוֹת, חֲתָנִים וְכֹלוֹת	שְׁלָמִים וְעוֹלוֹת, חֲתָנִים וְכֹלוֹת	שְׁלָמִים וְעוֹלוֹת, חֲתָנִים וְכֹלוֹת
תּוֹדוֹת וּבִלְלוֹת, בַּחוּרִים וּבְתוֹלוֹת וְטוֹבֵי קְהֵלוֹת,	תּוֹדוֹת וּבִלְלוֹת, בַּחוּרִים וּבְתוֹלוֹת וְטוֹבֵי קְהֵלוֹת,	תּוֹדוֹת וּבִלְלוֹת, בַּחוּרִים וּבְתוֹלוֹת וְטוֹבֵי קְהֵלוֹת,

1. אתיופיה: ליד המים, ובלי נכרים, הרב אליהו בירנבוים, מתוך המדור "יהודי עולמי" בעתון "מקור ראשון"

יהודי אתיופיה המשיכו את עבודת הקרבנות מחוץ למקדש בירושלים במשך אלפי שנים. עוד בביקורו הראשון של ד"ר יעקב פייטלוביץ בשנת 1904 הוא גילה כי בני הקהילה נהגו להקריב קרבנות בראשי חודשים ובמצבים שונים הדורשים תפילה, אולם השפעתו של פייטלוביץ גרמה לשינויים רבים במסורות העדה וגם לביטולם של הקרבנות. יהודי אתיופיה אכלו רק בהמות טהורות שנשחטו על ידי יהודי, בדרך כלל על ידי הכוהן, תוך אמירת ברכה מיוחדת. מעניין מאוד לציין שבשעת השחיטה ראש הבהמה או העוף הופנה לכוון ירושלים.

2. על הפיוט, אתר הזמנה לפיוט, <http://old.piyut.org.il/textual/838.html>

שיר קינה במסורת יהודי אתיופיה, המושר בדרך כלל בתשעה באב. מחברה אינו ידוע. השיר קורא ליחיד ולחברה לעשות חשבון נפש ולא לעצום עיניים אל מול עוולות חברתיות וסבל הזולת. המחבר מזכיר ומזהיר שאותם מעשים הם שהובילו לגלות ולפירוד בעבר, לכן יש לזכור את העבר ולא לחזור שוב על אותן הטעויות. השיר מסתיים בתפילה ובתחינה למחילה ולסליחה מה'.

3. מכתב אל הנספים בסודן בדרכם לישראל, אברהם אדגה, www.ynet.co.il, 16.5.2007

אני כותב את המכתב הזה לאנשים שלעולם לא יקראו אותו. זהו ניסיון נואש לעורר את זכרם שנשכח בתוך ים של זיכרונות עצובים בארץ מוכת האסונות הזו. הפסימיים יטענו שאני מעורר מתים, הציניקים יצהלו שאני מגזים, אבל אני חרד שאתם תישכחו מבלי שאף אדם ישים לב...

בארץ בה חלמתם לחיות בשלווה עדיין דנים, ואולי ימשיכו לדון לנצח נצחים בשאלה אם יש כזה דבר: יהודי שחור שמוצאו מאתיופיה. כאילו כתוב בספר הספרים שאבות היהודים היו לבנים צהורים. מותכם חסך מכם את עוגמת הנפש, את הדיונים המעליבים עד עומק העצמות בשאלת הזהות היהודית שלכם.

אני מספר שחשבתם שאין יהודים עלי אדמות זולתכם, והם מתפקעים משחוק מלא לעג. את מורשתכם היהודית, שאלפיים שנה שמרתם בחירוף נפש, לא מלמדים בבתי הספר. הניסיונות שלכם להגיע לכאן, הפרושים על פני 150 שנה לפחות, לא זוכים לאזכור בדפי ההיסטוריה. הרי רק לפני 30 שנה גילו אתכם, ורק לפני 25 שנה הצילו את קרוביכם על כנפי נשרים.

בארץ שחלמתם לחיות בה האנשים חיים בקצב מסחרר והזיכרון שלהם קצר מאוד. אנשים שאפילו לא זוכרים את המלחמה של הקיץ האחרון, ובוודאי שאין להם זמן לזיכרון העבר. ואני חרד שזיכרונכם יישאר נחלת מעטים ויתפוגג לו בחלוף הדור שחווה את המסע על בשרו.

4. הרב אבינר: האם יוצאי אתיופיה הם בכלל יהודים? www.kipa.co.il, 11.7.2019

ש: כיצד להתייחס להפגנות של עולי אתיופיה בזמן האחרון?

ת: הן מאוד מובנות. יש כלפיהן גזענות, בגלל צבע עורם. זו עובדה שאי אפשר להכחיש...לצערנו יש אנשים שלא יודעים שלנשמה אין צבע. זה נורא ואיום!

ש: הפגנות כן, אבל אלו היו הפגנות אלימות שלא ראינו מעולם.

ת: זה לא מדויק. גם בעבר היו הפגנות מאוד אלימות של עדות אחרות. זאת ועוד, אי אפשר להאשים עדה שלמה על מעשים אלימים של בודדים. זו הכללה אנטישמית.

ש: רק רציתי לומר שאולי אותם מפגינים אלימים אינם יהודים. האם אין זה נכון שעולים רבים מאתיופיה כלל אינם יהודים?

ת: לצערנו זה נכון, בחלקם הם יהודים, אך בחלקם הם גויים, משלושה סוגים: פלאשמורה שהם יהודים שהתנצרו לפני 140 שנה, גויים נוצרים שהצטרפו להם לעלות, ואיחוד משפחות ואיחוד עם איחוד משפחות וכן הלאה. כל אלה נתונים של הלמ"ס.

...

ש: ובינתיים?

ת: להילחם בכל תוקף נגד הגזענות, ולהרבות אהבה ואחוה ושלוש ורעות.

הבה נזכור ונכתוב את שקרה לנו
הבה נזכור את בית המקדש, שבשגגתנו איבדנו
חטאנו לפניך ה', חמסנו, דיברנו שקר, מרדנו בחוקיך, ה'
פגענו בזקנים, ביחידים, בחברה ובאלו שידם אינה משגת
אמרנו לעצמנו 'לא יראה ה'
אטמנו אוזנינו מזעקות הכואבים, עצמנו עינינו מסבל העניים
והם חלפו לצידנו דוממים – ואנחנו לא ראינו והמשכנו
ולכן ה' נושלו מאדמתנו. וה' כעס. וה' רואה
הבה נזכור ונכתוב את שקרה לנו
ואל תאמרו ששוב לא יקרה לנו
כי כך את בית המקדש איבדנו
הבה נזכור ונכתוב את האסון הישן ונמנע את העתיד לבוא
הבה נזכור
ראו מה קורה בחברה
אנחות של כאב יוצאות מפי אחינו העולים
ואינן נשמעות. קיימות אך אינן נראות
שחורים אך שקופים
רק בעלי ההון אנשי השלטון התקשורת קיימים ונשמעים
זה עולם אחר, עולם של חזקים
ואם אין לך קשר עם אנשי ההון – אין לך מה לעשות בארץ
האם זה חשוב שאתה טוב, או שרק הקשרים מועילים?
הבה נלמד מהעבר, כי נראה שאנחנו קרבים לשם, חס ושלום
אם לא נגיד שלא יקרה שוב, אלא נזכור,
נעשה טובה ונמנע מעצמנו שמד
ה', מרדנו בחוקיך, סלח לנו אבינו שבשמיים
בתחנונים ובתפילה נקדם פניך
ומחרון אפך שוב ותפילתנו תגיע אל שעריך אנא, סלח נא
ותן לנו דרך לחזור אל חיקך
אתה רחום חנון וסולח לכל ילדיך

1. על הקינה, אתר הפיוט והתפילה

המעין בקינתו של ר' אברהם החוזה עשוי לתהות האם אמנם קינה לפניו; לאחר טור הפתיחה, שודאי רוח מועקה ועצבות שורה עליו – "ציון קחי פל צרי גלעד לציריך / אין די למען פנים גדלו שפיריך" – עובר הפייטן לתאר את ארץ ישראל באופן אידילי לגמרי: זו היא ארץ נפלאה, יוצאת דופן; נהרותיה מגיעים מגן-עדן, פירותיה מתוקים ואינם מקהים את השיניים אפילו בהיותם בוסר, בה מקור כל חכמה ודעת, מערכות הממשל והמשטר בה מתוקנות ופועלות היטב, ולבסוף – הישג שהפייטן מדגישו ביותר – בארץ זו נוסדו, לדעת הפייטן, שיטות חישוב השנים והתקופות. לכל אורך תיאורו מקפיד הפייטן על שימוש בלשון הווה, כביכול כך עומדת הארץ כיום; רק לקראת סופו מתפרצת ה'קינה' שבפיוט, בסדרה של זעקות שבר: "איה דבירך מקום ארון? ואיה הדר היכל והמזבחות? איה הצריך? / איה משיחך בעד עמך וכפר? ומה היה לילדי קהת? איה נזיריך? / איפה נביאים בני עליה? וכל יועצך אבד, והלכו שבי מלכך ושריך..." דומה, כי דווקא בשל הטון המאופק שנקט בחלקו הראשון של הפיוט, מתעצם כוחו של חלקו השני; דווקא ההכרה העמוקה בסגולותיה של הארץ טרם החורבן, מעניקה לו לפייטן את הפרספקטיבה הראויה לבכי ולמספד, ואף לתקוות נחמה: "נפשי מאד נכספה לראות בזיו זהרך / שלום יהי לך ורב שלום לעוזריך".

2. א.ד. גורדון, נאום הפתיחה בוועידת היסוד של התאחדות "הפועל הצעיר" ו"צעירי ציון", שהתקיימה בפראג, ניסן 1920

אנחנו כבר שכחנו את טעם החיים של עם חי ושכנו את עצמנו. חיינו בגולה אינם חיים. אנחנו עם פריזיטי: אין לנו שורש באדמה, אין קרקע תחת רגלינו. ולא רק במובן הכלכלי אנחנו פריזיטים, כי גם ברוח, במחשבה, בשירה, בספרות וגם במידות טובות, באידיאלים, בשאיפות אנושיות עליונות. כל זרם בחייהם של אחרים סוחב אותנו, כל רוח מנשבת בעולמם נושאת אותנו. אנחנו לעצמנו כאילו איננו. ממילא איננו כלום גם בעיני יתר העמים, איננו תופשים מקום בקרבם בתור עם, בתור גוף לאומי מיוחד, בתור חוליה בתור אבר בקרב האנושות. לא באשמתנו באנו לידי כך, אבל כך היא העובדה, כך היא הגלות.

3. ספר הכוזרי מאמר ב אות סו

אמר החבר: ומה תאמר בחכמת שלמה, וכבר דבר על כל החכמות בכח אלהי ושכלי וטבעי, והיו אנשי העולם באים אליו להעתיק חכמתו אל האומות עד מהודו, וכל החכמות הועתקו שרשיהן וכללם מאתנו אל הכשדים תחלה ואחר כך אל פרס ומדי ואחר כך אל יון ואחר כך אל רומי, ולאורך הזמן ורב המצועים לא נזכר בחכמות, שהם הועתקו מן העברים אך מן היונים והרומים, והמעלה לעברית בעצם הלשון ובמה שנכלל בה מהענינים.

4. שפת אמת דברים פרשת דברים

בפסוק רב לכם טוב כו' פנו לכם צפונה... כי כל זמן שזרע עשו ועמלק בעולם א"י להתגלות קדושת שמו ית' בפרהסי' כמ"ש ז"ל שנשבע הקדוש ברוך הוא שאין שמו שלם עד שימחה זרעו של עמלק ולכן צריך להיות הכל בהעלם והסתור עד מדרך כף רגל הוא כשיהי' תיקון השלם כי עשו הכח שלו הולך עד סוף כל הדורות... ועיקר הכח שלו הוא בסוף כדאיתא וידו אווזת בעקב עשו. וזה הי' המלחמה עם השר ויגע בכף ירכו שהוא מקום המיוחד לכחו של עשו כדאיתא בזוה"ק האוכל בת"ב כאילו אכל גיד הנשה ע"ש... וכשבנ"י יתקנו בחידוש הברית קודש כראוי אז הוא מדרך כף רגל ויהי' בית עשו לקש. ולכן צריכין עתה לזכור שנאתו של אותו רשע שהוא הי' המתחיל לערבב את בני"ה והוא האחרון כדכתי' ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד. ועתה תלוי הכל בתיקון הברית. וכתוב זכור ה' מה הי' לנו. ואין הכוונה על מה שאירע לנו הפורעניות. כי זה עודנו לנו. רק הפי' שאין אנו מבינים ויודעין מה אבדנו בגלות. אבל השי"ת אשר הוא זוכר כמה מעלות היו לנו ואיך נפלנו מאיגרא רמא לבירא עמיקתא. ור"ת ה' מה הי' לנו מילה... ועתה קשו של עשו גובר ומכבה הארת הברית קודש. והשי"ת יגאלנו במהרה מתחת ידו והיתה לה' המלוכה:

ארץ צבי את בתוך גוים נתונה ומן עדן מקום כל יקר יצאו נהרין.
 ויהי לאות נעמן רחץ בשרו במי ירדן אזי נאסף אף כי טהורין.
 אף לא יסלה עפר ארצך בזהב ופז יקר כמו יהלום מחצב הררין.
 כל תענוגים בבא בסרך ולא קהתה השן ואולם בצוף מתקו מרורין.
 פריה למרפא וכל עלה תעלה הלא ובניערת הדבש היו יעריה.
 עם הפתנים ברית בריתו מתין ואין שטן אבל השלמו להם בפריה.
 כך כל בהמה ועוף חכמו עדי בחמור היה לפנים לבן יאיר חמורין.
 כך אל לבדו ואין בלתו ויצא שמך כי שם אלהי אמת נודע בשירין.
 מה טוב ונעים בבא שבטי בני יעקב שלש פעמים בכל שנה שערין.
 כך סוד תעודה וסוד חכמות ובאו בני קדם וחכמי שבא לכתוב ספריה.
 מלך בקרבך ובך שרי חילים בכל נשק ועל כל לאם גברו גבירין.
 שוטרים בכל הגבול שופטים בכל עיר ועיר זקני אמת הם ואין מורה במורין.
 בימי בחורות היות קדש לאל נבחרו ובני נביאים בני אל חי נעריה.
 כך התקופה עלי קו האמת נשקלה תכן שנות דור ודור בשני אדריה.
 מולד לבנה כפי ארבה והמחזה שומה לרחבך ובה הראית סתריה.
 נראה בתמוז כסיל כך יעלה כי שאר כל החדשים לבד זה בתדריה.
 איה דבירך מקום ארון ואיה הדר היכל והמזבחות איה חצריה.
 איה משיחך בעד עמך יכפר ומה היה לילדי קהת איה נזירין.
 איפה נביאים בני עליון וכל יועצך אבד והלכו שבי מלכך ושירין.
 היית יפה נוף לראש תבל ברושך לגס חטאך באף סעפך קצר קצירין.
 ארץ מאסף ומי זרים שטפוך וכל רוח הפיצך ואש בערה בעריה.
 מרית בצורך אשר מצר נצרך ואז זרים עכרוך ואת היית בעוכריה.
 אל האמירך עדי נקראת אריאל ואיך עבר בנגד ארי טורף עדריה.
 שובי לאל בועלך אל תתני לו דמי עד שוב כבודו ועד יבנה גדרין.
 נפשי מאד נכספה לראות בזיו זהרך שלום יהי לך ורב שלום לעוזריה.

1. שיחת השבוע 1072, מן המעיין, www.chabad.org.il

רבי רפאל מברשיד היה רגיל לעסוק בהשכנת שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו. פעם אחת, ביום תשעה באב, הלך לבית בשביל להשכין שם שלום. שאלוהו: וכי לא היה אפשר לדחות את הדבר עד אחרי תשעה באב? השיב להם: בית-המקדש חרב בעוון שנאת חנם, וביום החורבן עלינו להתעסק בעשיית שלום ולהרבות אהבה בישראל.

2. שיחת השבוע 1072, אמרת השבוע, www.chabad.org.il

בצהרי תשעה באב פנה יהודי עיוור לאחד מאומרי הקינות בבית-הכנסת בקוזמיר וביקשו כי יוליכנו לביתו. דחהו האיש באומרו: "עדיין לא סיימתי את אמירת הקינות ואיני יכול לקחתך עכשיו לביתך".
הגיעה שיחתם לאוזני רבי יחזקאל מקוזמיר. קם הצדיק ממקומו, ניגש אל האיש ואמר:
"אמור קינות, אמור. עליך לקונן לא רק על חורבן בית-המקדש, אלא גם על העובדה שאינך מסוגל לגמול חסד ליהודי עיוור, בשעה שהוא זקוק לעזרה".

3. אדרבא, רבי אלימלך מליז'ענסק

אֲדַרְבָּא,

תֵּן בְּלִבְנוּ שְׁנֵי אֶחָד מֵעֲלֵת חֲבֵרֵינוּ וְלֹא חֲסֵרוֹנָם.
וְשִׁנְדֵּבֵר כָּל אֶחָד אֶת חֲבֵרוֹ בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר וְהַרְצוּי לְפָנָיו,
וְאֵל יַעֲלֶה בְּלִבְנוּ שׁוֹם שְׁנֵי אֶחָד מֵאֲחָד עַל חֲבֵרוֹ חֲלִילָה.
וְתַחֲזֹק אוֹתָנוּ בְּאַהֲבָה אֱלֹהִים, כְּאִשֶּׁר גָּלוּי וְנִדְוָע לְפָנָיו.
שְׂיִחָא הַכֹּל נִחַת רוּחַ אֱלֹהִים. אָמֵן, כֵּן יִהְיֶה רָצוֹן.

כֹּה אָמַר ה' יְצַבְּאוֹת

צוֹם הָרִבִּיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי

יִהְיֶה לְבֵית יִהוּדָה לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים

וְהָאֱמֶת וְהַשְּׁלֹם אָהֲבוּ

לְשִׁנָּה הַבָּאָה בִּירוֹשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה